

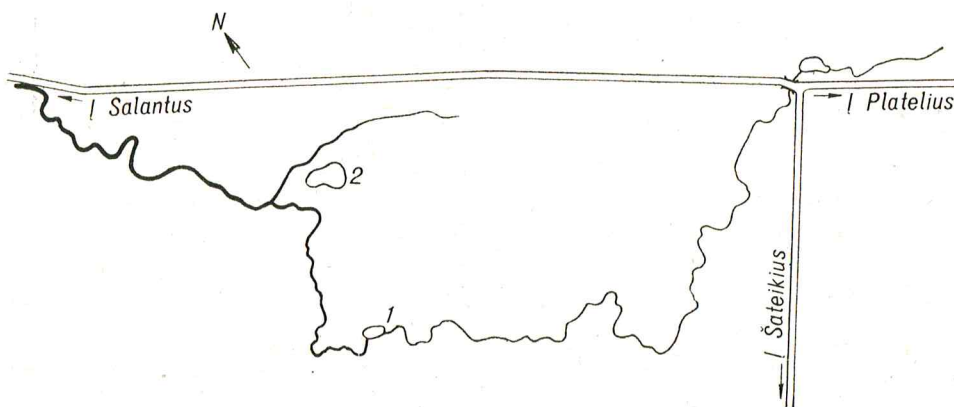
GINTALIŠKĖS KAPINYNAS

L. VAITKUNSKIENĖ

Kapinynas yra Plungės raj. Platelių apyl., dešiniajame Salanto krante. Netoliese, vos 500 m į šiaurę nuo kapinyno, stūkso Gintališkės piliakalnis (pav. 1).

Apie šią vietovę turime žinių jau iš XIX a. pabaigos, kai F. Pokrovskio sudarytame archeologiniame žemėlapyje buvo paminėta Gin-

ir senienų mėgėjai. Pvz., 1921 m. Gintališkės pradinės m-los mokytojas T. Gerikas su mokiniais atkasė kapą, kuriame rado apie 60 įkapių (MMTA). Tik 1928 m. kapinynas pažymimas archeologinėje literatūroje (Tarasenko P., 1928, p. 134), tačiau jo apsauga nesirūpinama: 1935 m. lapkričio 18 d. Valstybės

1 pav. Kapinyno situacijos planas:

1 — kapinynas, 2 — piliakalnis

tališkė ir trumpai aptarti čia esantys paminklai (Покровский Ф. В., 1899, c. 90—91). Tačiau apie kapinyną neužsiminta. Tuo tarpu vietos gyventojai nuo seno čia rasdavę įvairių dirbinių, žmonių kaulų, nes kiekvieną pavasarį patvinęs Salantas suardydavo nemaža kapų, išplaudavo radinių. Keli atsitiktiniai radiniai XX a. pradžioje Mokslo bičiulių draugijos (Towarzystwo przyjaciół nauk w Wilnie) archeologijos skyriaus vedėjo dėka pateko į šios draugijos rinkinius¹. Tačiau ir toliau šia vietoje domėjosi tik įvairūs „lobių“ ieškotojai

¹ Šie radiniai dabar yra IEM (inv. Nr. 24:1—3).

² KVIM, inv. Nr. 793:1—120; IEM, inv. Nr. 24:4; ŠAM, inv. Nr. 767, 769—819; GEK Nr. 223:1,2; Kretingos

Archeologijos komisija priėmė šimtą keturiasdešimt šešis senkapyje rastus dirbinius (MMTA). Paminklas buvo nuolat ardomas. Tai liudija ir nemaža atsitiktinių radinių, patekusių į įvairius respublikos muziejus².

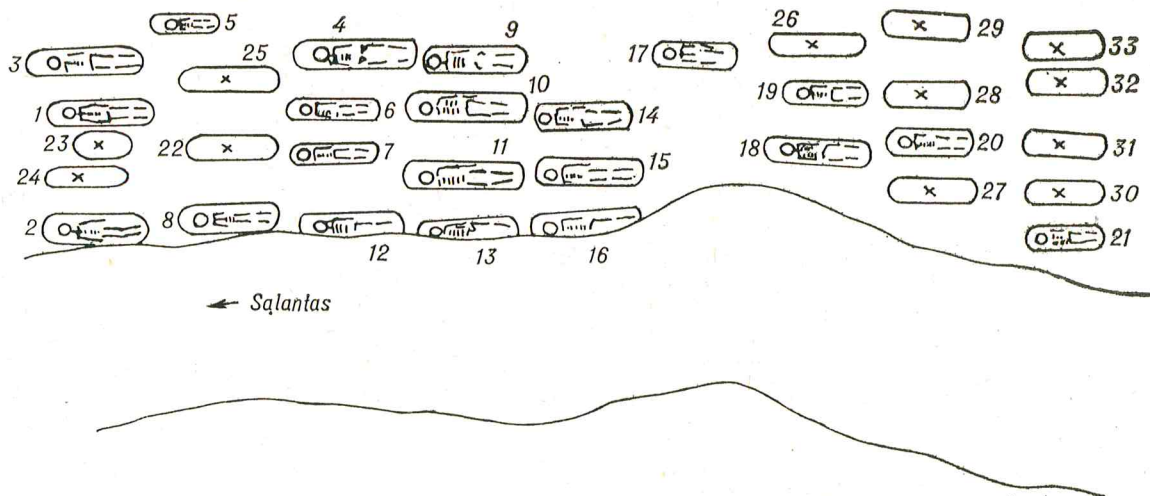
Atkūrus Tarybų valdžią Lietuvoje, jau pirmaisiais metais buvo tyrinėjama nemaža archeologinių paminklų. 1940 m. rugsėjo 13—spalio 5 d. kasinėtas ir Gintališkės kapinynas³. Tyrinėjimai buvo daugiau bandomojo pobūdžio, norėta išsiaiškinti paminklo chronologiją, jo savybes ir pan. Atidengtas 150 m²

KM, inv. Nr. 100, 108, 120, 139, 140, 176, 177; TKM, inv. Nr. 396—398, 400—411, 3972—3977.

³ Tyrinėjimų ataskaita, radiniai yra KVIM.

plotas, kur aptikti trisdešimt trys kapai. Kapinyno ribos nebuvo nustatytos, tačiau paaiškėjo, kad tai didelis paminklas. Pvz., už 500 m į rytus nuo tyrinėtos dalies, kasant griovius dirvai nusausti, rasta degintinių kapų su panašiais kaip tyrinėtoje dalyje dirbiniais (KVIM, inv. Nr. 1773 : 1—22).

simus, vienu ar kitu aspektu gana dažnai naudojasi Gintališkės kapinyno medžiaga. Tai vertingas archeologinis šaltinis, nagrinėjant I tūkstantmečio pabaigos—II pradžios Lietuvoje laidojimo papročius, juvelyrinius dirbinius bei jų ornamentiką, nešiojimo savitumus, tam tikrus socialinius poslinkius to meto visuomenėje.

2 pav. Kapų situacija (x — degintiniai kapai)

1948 m. Lietuvos TSR MA Istorijos instituto žvalgomoji archeologinė ekspedicija, aplančiusi kapinyną bei piliakalnį, sužinojo, kad Gintališkės kaime būta dar dviejų senkapių. Tačiau turimi duomenys neleido nustatyti nei tikslios jų vietos, nei chronologijos, nei senkapių pobūdžio. Nė vienas dirbinys iš šių senkapių nepateko į muziejus, neišliko jų ir pas vietos gyventojus. Pačios vietovės, kasant žvyrą, suardytos (IIAS, byla Nr. 1, p. 42—44).

Susidomėjimas Gintališkės kapinynu padidėjo 1967 m., kai, pradėjus imti iš karjero žvyrą, pasirodė kapai. Darbai buvo sustabdyti, o 1968 m. birželio 17 d. Telšių kraštotyros muziejus pradėjo tyrinėti kapinyną. Dirbta 1969 ir 1971 metais. Buvo atidengti penkiasdešimt penki kapai ir kelios dešimtys apeiginių duobių. Paskelbti trumpi tyrinėjimų rezultatai⁴.

Siame straipsnyje pirmą kartą susumuojami 1940 m. kasinėjimų duomenys. Tyrinėtojai, sprendami įvairius Lietuvos archeologijos klau-

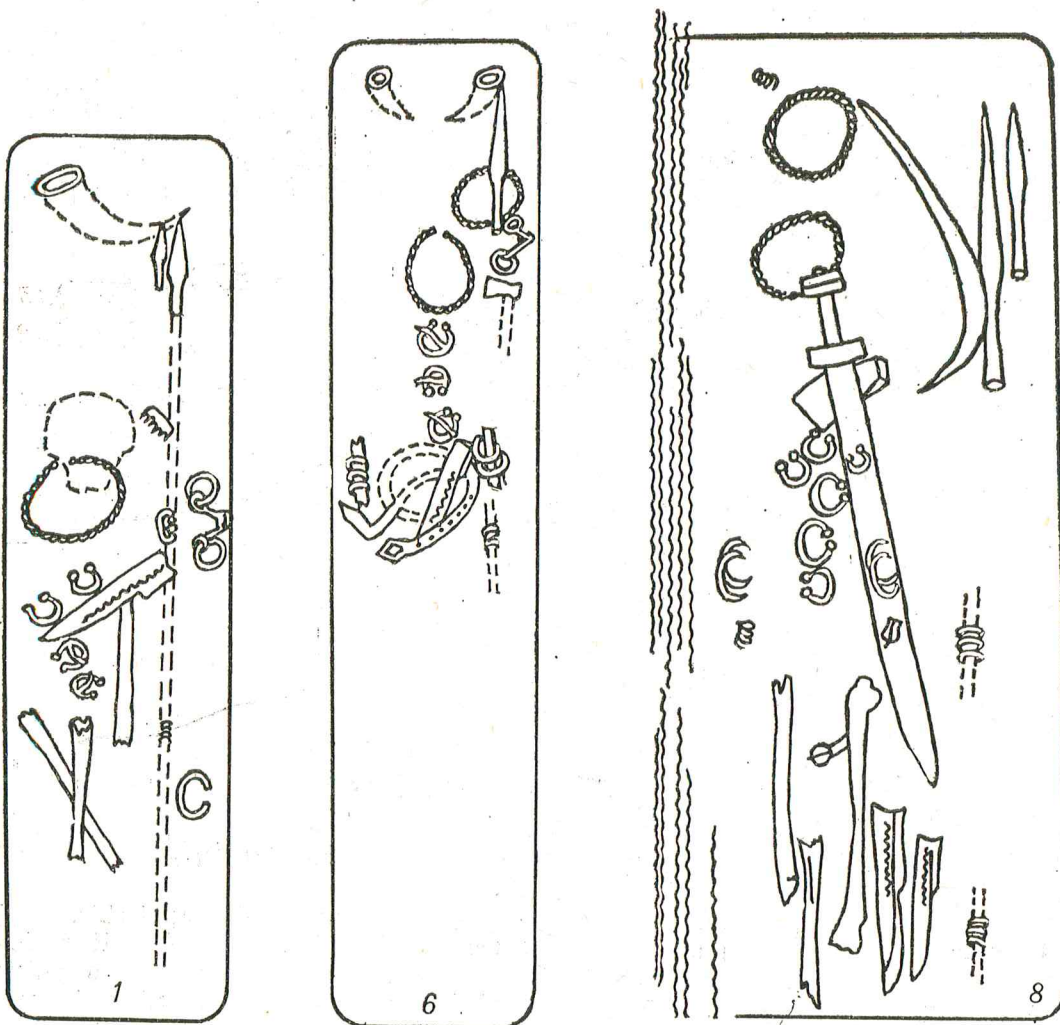
LAIDOSENA

Pagal laidojimo būdą kapai skiriami į dvi grupes: vienuose mirusieji laidoti nedeginti, kituose — sudeginti. Nepaisant šio skirtumo, kapai tvarkingomis eilėmis rikiuoti arti vienas šalia kito (pav. 2).

Rastas dvidešimt vienas nedegintų žmonių kapas (Nr. 1—21) (pav. 3—6). Mirusieji laidoti pailgose 180—300 cm ilgio ir 70—160 cm pločio duobėse, kurių kontūrai išryškėjo 45—90 cm gilumoje. Duobių sampile dažnai pasitaiko degėsių. Dauguma mirusiųjų laidota gana giliai: kapai randami net 100—160 cm gilumoje, bet pasitaiko ir vos 30—40 cm gilumoje (k. Nr. 13, 16, 21). Visuose aptikta skobtinių ažuolinių karstų liekanų. Dydis priklauso nuo to, kas juose palaidotas: suaugęs ar vaikas. Karstų kontūrai siekia 130—250 cm ilgio ir 25—80 cm pločio. Kai kurie iš vidaus apdeginti (k. Nr. 1, 2).

Laidojant laikytasi tam tikros krypties: daugiausia mirusiųjų orientuota į vakarus (12 kapų), mažiau — į šiaurės vakarus (7 kapai), kitų kapų (Nr. 14, 16) kryptis nenustatyta. Moterų kapai orientuoti galvomis tik į vakarus, o vyrų — ir į vakarus, ir į šiaurės vakarus.

⁴ 1968 ir 1969 m. tyrinėjimų rezultatai paskelbti: Valatka V. Gintališkės kapinyno, Plungės raj., tyrinėjimai 1968—1969 m. — AETL 1968 ir 1969 metais, 1970, p. 89. Apie 1971 m. tyrinėjimus V. Valatka informavo visuomenę respublikinėje archeologų konferencijoje 1972 m. (žr. Nakaitė L., Merkienė R. Lietuvos istorijos metraštis, 1973, p. 247).

3 pav. Kapų Nr. 1, 6, 8 planai

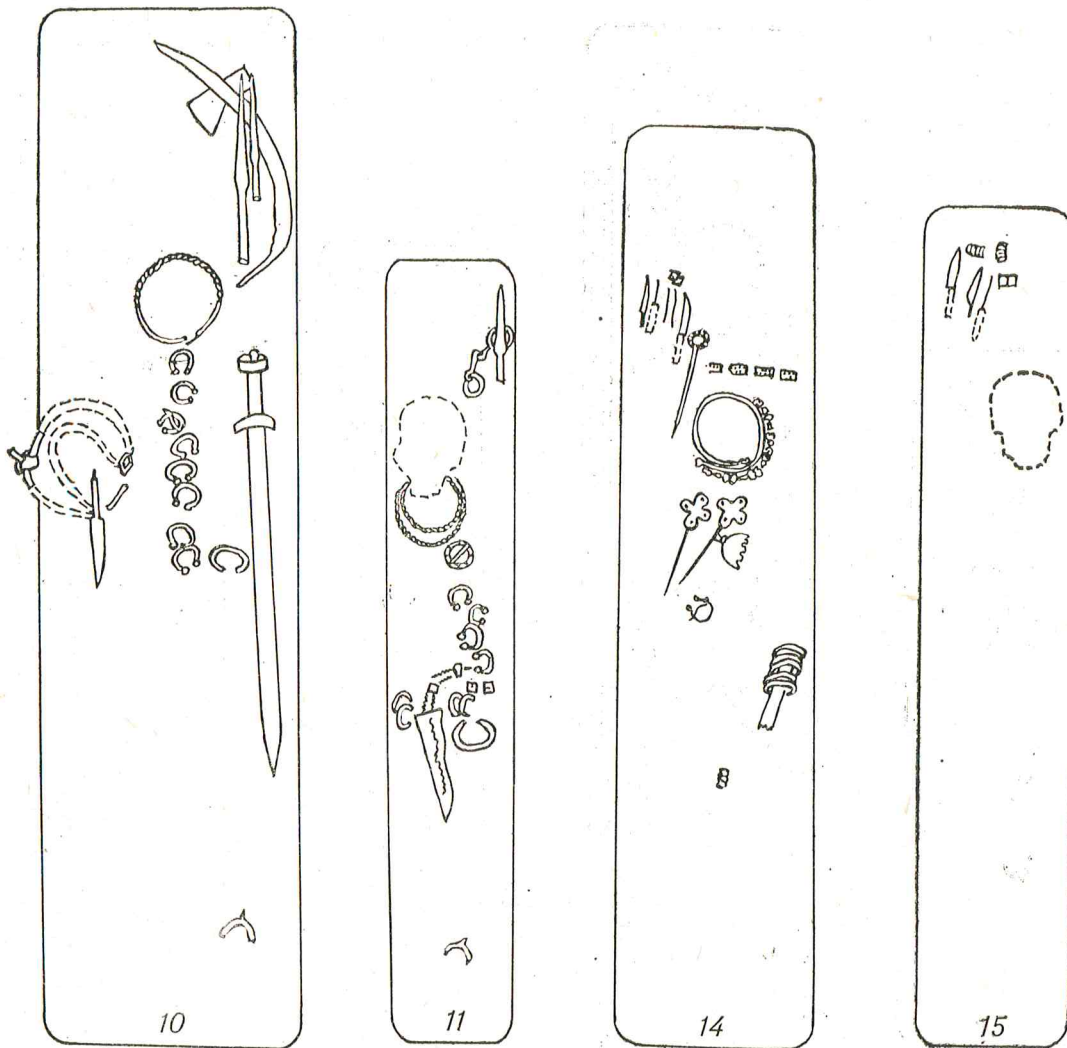
Griaučiai blogai išlikę. Vienur juos apardė upelio vanduo, kitur sudūlėjo. Dažniausiai tėra kaulų fragmentų. Tačiau ir iš jų nesunku nustatyti, kad mirusieji gulėjo aukštiekninkai, ištiestomis palei šonus rankomis, suglaustomis kojomis. Išsiskiria kapas Nr. 9, buvęs apjuostas 260 cm ilgio ir 100 cm pločio stačiakampiu akmenų vainiku. Jis sukrautas iš įvairaus dydžio (15×25, 30×45, 50×70 cm) lauko akmenų. Vainikas apardytas, vietomis yra tuščių tarpų (pav. 7).

Pagal to meto paprotį mirusieji buvo laidoti su darbo įrankiais, ginklais, papuošalais, raitelio bei žirgo aprangos reikmenimis ir kitais buityje naudotais daiktais. Vargu ar rasime Lietuvoje šio laikotarpio kitą tokią laidojimo paminklą, kur būtų tiek daug įka-

pių. Kape jos išdėliotos Lietuvos pajūriui būdinga tvarka.

Darbo įrankių — kirvių, dalgių, skiltuvų — vyrų kapuose randama daugiausia gale galvos ar šalia jos; rečiau pasitaiko prie kojų (k. Nr. 2, 18, 21), krūtinės srityje (k. Nr. 1, 21). Moterų kapuose darbo įrankių mažai. Tai paprasti peiliai (k. Nr. 14, 15), ylos (k. Nr. 5), sudėti gale galvos kartu su žalvarinių simbolių verpimo bei juostų vijimo įrankėlių rinkiniu. Jis kartais įdėtas į tošinę dėžutę (k. Nr. 5, 14, 20).

Vyrų kapuose daug ginklų: kiekviename gale galvos rasta po vieną, dažniausiai po du ietigalius. Kartais vienas iš jų būna žeberklis (k. Nr. 17, 18). Taip pat dažnai pasitaiko ir kovos peilių, nešiotų žalvariu puoštose prie

4 pav. Kapų Nr. 10, 11, 14, 15 planai

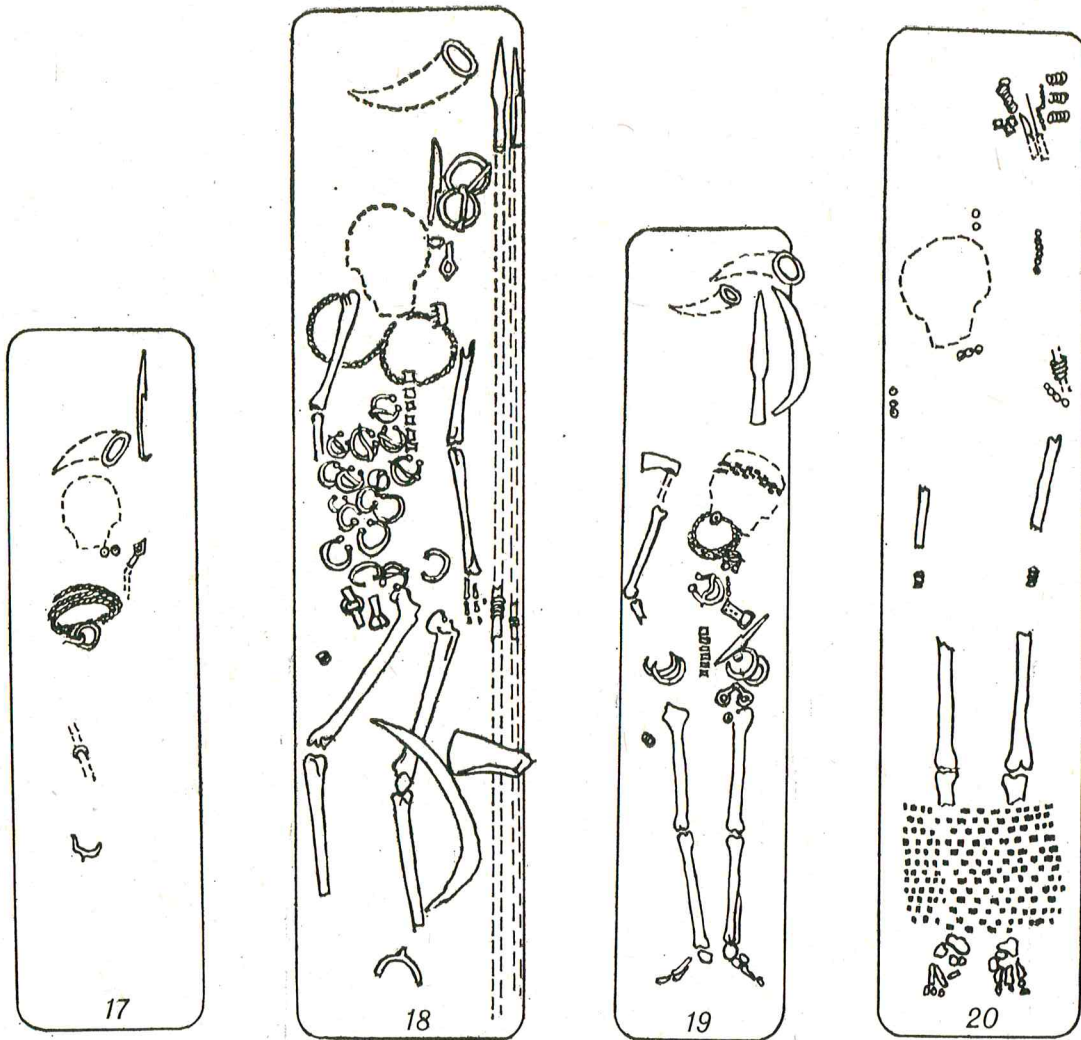
diržų prikabintose makštyse. Gerokai retesni ginklai — kalavijai. Jų rasta prie mirusiojo šono ir ant krūtinės, o kape Nr. 2 kalavijas kartu su kovos kirviu aptiktas virš karsto, kape Nr. 32 — po karstu.

Tiek vyrai, tiek ir moterys laidoti labai puošniai aprengti. Net keliuose vyrų kapuose aptikta kepuraičių liekanų. Ypač puošnius diržai: su daug žalvarinių, dažnai pasidabruotų apkalėlių. Paprastai jie suvynioti į spiralę ir padėti juosmens srityje, o kape Nr. 10 diržas buvęs įdėtas į dėžutę. Kartais viename kape pasitaiko net po du diržus (k. Nr. 4, 9, 18). Pentinai visuomet būna gale kojų. Matyt, jie buvę pritvirtinti prie apavo, kurio pėdsakų neišliko.

Kapuose daug papuošalų. Ant mirusiųjų kaklo randama antkaklių, karolių, ant rankų — apyrankių, žiedų, krūtinės srityje — segių, smeigtukų. Daugelyje kapų būta po tris—penkias antkakles (k. Nr. 3, 5, 9), septynias apyrankes (k. Nr. 7, 11), pasitaiko net devyniolika segių (k. Nr. 3).

Iš kitų dirbinių paminėtini vyrų kapuose gale galvos randami geriamieji ragai (kartais po du). Dažnai pasitaiko žąslų, padėtų galvos ar krūtinės srityje. Viename vyro kape (k. Nr. 4) rastos žalvarinės svarstyklėlės ir trys svareliai.

Vaikai, kurių čia atidengta aštuoni kapai, laidoti pagal tuos pačius papročius, kaip ir suaugusieji, su daug įkapių. Pvz., berniuko

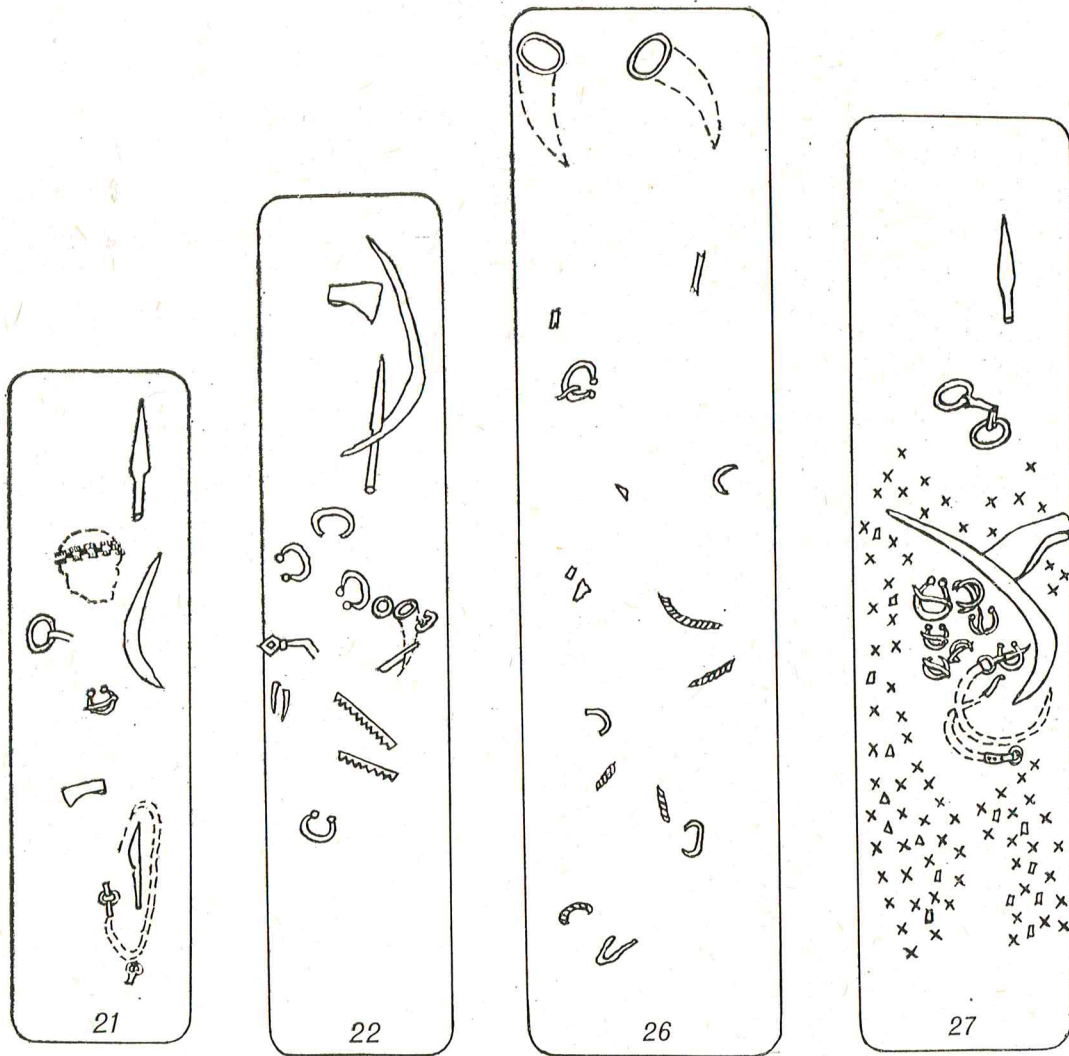

5 pav. Kapų Nr. 17—20 planai

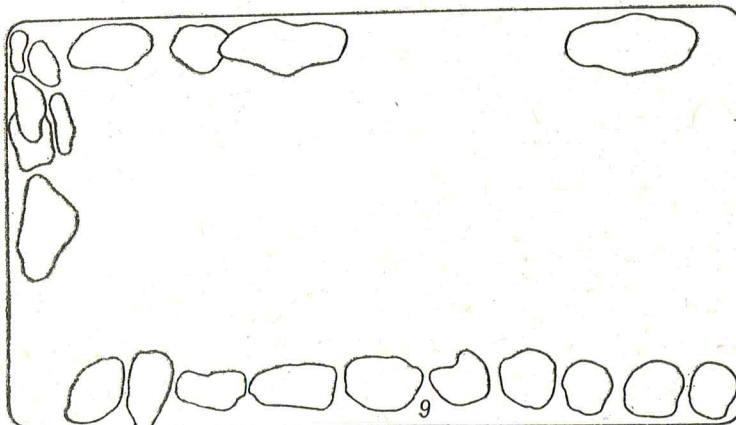
kape Nr. 7 rasta kepuraitė, pakraščiuose puošta žalvarinėmis įvijlėmis, ietigalis, kovos peilis žalvariu kaustytoje makštyse, simboliniai žąslai, kirvelis, dalgelis, dvi antkaklės, septynios apyrankės, vienuolika pasaginių segių, žiedas bei diržas, puošta žalvariniais pasidabruotais apkalėliais. Vaikų kapuose tikrų darbo įrankių nėra, randama tik simbolių, t. y. specialiai įkapėms pagamintų miniatiūrinių kirvelių, dalgelių bei žąslelių. Šia laidosenos ypatybe Gintališkės kapai skiriasi nuo kitų I tūkstantmečio pabaigos—II pradžios Lietuvos pajūrio kapinynų, kur simbolinių darbo įrankių bei kai kurių žirgo aprangos reikmenų randame ir vaikų, ir suaugusiųjų kapuose (Nakaitė L., 1964, p. 54).

Nedegintuose kapuose gausu įkapių. Tai ypač būdinga vyrų kapams, kur labai dažnai net papuošalų būna kur kas daugiau, negu moterų kapuose. Pvz., vyro kaše Nr. 3 greta dviejų ietigalių, kirvio, dalgio, dviejų geriamųjų ragų, žąslų, diržo su dviem kovos peiliais, pentino rasta trys antkaklės, penkios apyrankės, devyniolika segių, žiedas. Tuo tarpu turtingiausiame moters kaše Nr. 14 terasta kepuraitės likučių, antkaklė, karolių apvara, trys smeigtukai, segė, penkios apyrankės, du žiedai, taip pat į dėžutę sudėti simboliniai juostų vijimo įrankiai, verpstelė ir peilis (pav. 4).

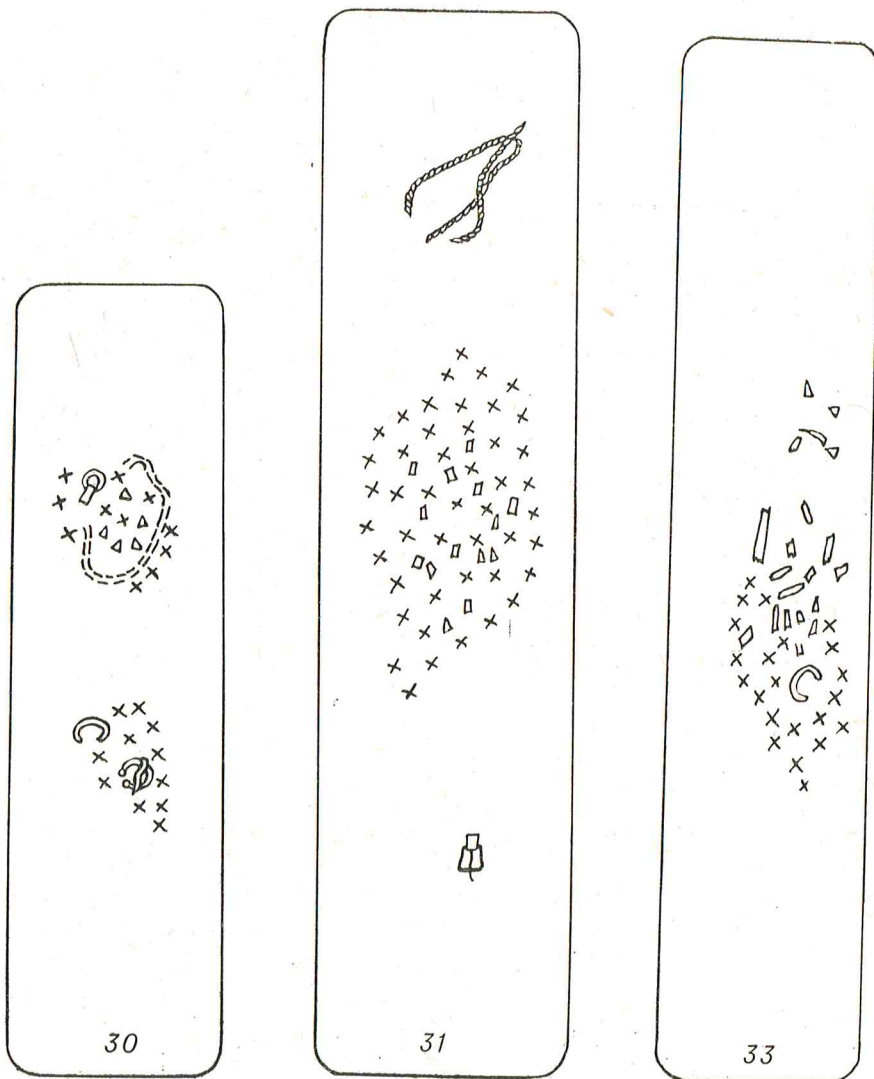
S u d e g i n t i mirusieji, kurių Gintališkėje iširta dvylika kapų (Nr. 22—33), laidoti

6 pav. Kapų Nr. 21, 22, 26, 27 planai

7 pav. Kapo Nr. 9 akmenų vainikas

8 pav. Kapų Nr. 30, 31, 33 planai

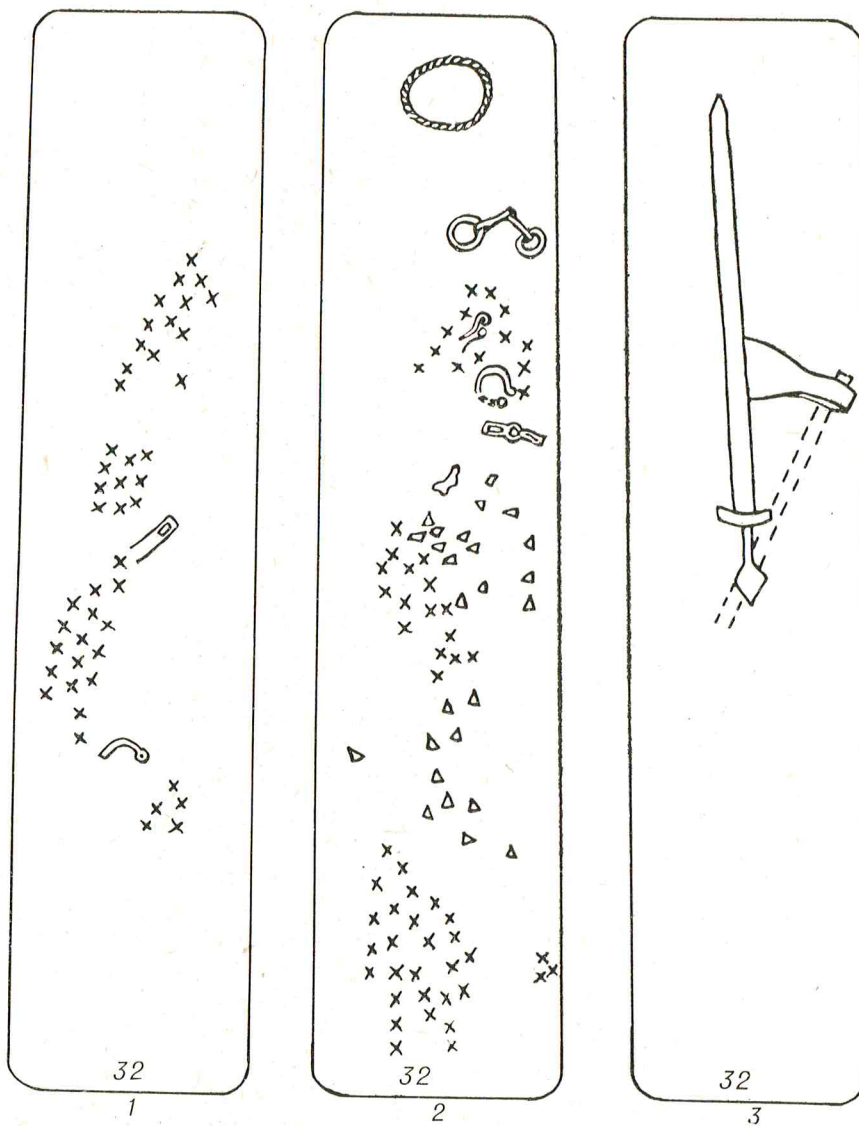
labai įvairiai (pav. 6, 8, 9). Degintiniai kapai, kaip ir nedegintiniai, aptinkami 220–300 cm ilgio ir 70–200 cm pločio duobėse, dažniausiai 50–120 cm, retai — 25–40 cm gilumoje (k. Nr. 22, 25). Duobių kontūrai išsiskiria tamsia žemės spalva bei gausiomis degėsių ir angliukų priemaišomis. Beveik visuose kapuose išlikę skobtinių ažuolinių karstų pėdsakai. Karstai buvę natūralaus dydžio, apie 200–210 cm ilgio, 40–50 cm pločio, t. y. tokie, kaip ir nedegintiems mirusiesiems laidoti. Dažniausiai padėti V—R, rečiau — ŠV—PR (k. Nr. 22, 24) kryptimis.

Tačiau aptikti du kapai, kur sudeginti mirusieji palaidoti be karstų (k. Nr. 23, 25). Vadinasi, įsigalint deginimo papročiu, nebuvo prasmės kaulų likučius ir įkapes pilti į

didelį karstą. Vieno kapo (k. Nr. 25) duobė tebėra pailga, kaip visų su karstais kapų, o kito (k. Nr. 23) ji jau apskrita, maždaug 200 cm skersmens. Šiuose kapuose mirusiųjų kaulai kartu su degėsiomis išbarstyti po visą duobę.

Vienuose kapuose sudeginti žmogaus kaulai karste išbarstomi netvarkingai (k. Nr. 26), kartais supilami jo viduryje (k. Nr. 22, 24, 32, 33) arba perskiriama į dvi krūveles (k. Nr. 30). Kituose kapuose kaulai supilami šalia karsto iš abiejų jo pusių (k. Nr. 28, 29, 31).

Mirusieji palaidoti su panašiomis įkarpėmis, kaip ir nedegintiniuose kapuose. Darbo įrankiai, ginklai, raitelio bei žirgo aprangos reikmenys, geriamieji ragai sudėti nedeginti. Dalis papuošalų būna apdegusi, kita — ug-

9 pav. Kapo Nr. 32 planas:

1 — radiniai virš karsto, 2 — radiniai karste, 3 — radiniai po karstu, duobės dugne

nies neliesta. Vadinasi, mirusieji lauže buvo deginami su visa puošnia apranga, o sudeginus jiems dar pridėdavo įkapių. Daug rečiau kape pasitaiko visi apdege papuošalai (k. Nr. 29, 33) arba visai ugnies neliesti (k. Nr. 23).

Kai kuriuose kapuose ryški senųjų papročių įtaka. Čia, kaip ir nedegintiniuose kapuose (tarsi galvūgalyje) sudėta dalis nedegintų įkapių: kirvis, dalgis, yla, simboliniai moters darbo įrankėliai, ietigaliai, žąslai, antkaklės (k. Nr. 25, 26, 27, 31, 32). Pvz., moters kape Nr. 26 vakariniame karsto gale (tarsi galvūgalyje) padėti du geriamieji ragai, geležinė yla, simboliniai juostų vijimo įrankiai, verps-

telė, o karsto viduryje (tarsi krūtinės srityje) apdegusių apyrankių, antkaklės, smeigtuko ir kitų papuošalų dalys (pav. 6). Vyro kape Nr. 22 karsto šiaurės vakaruose (tarsi galvūgalyje) buvo du ietigaliai, dalgis, kirvis, skiltuvas, viduryje (tarsi krūtinės srityje) — trys segės, antkaklė, žiedas, apyrankė, diržas su peiliu bei keletas apdegusių dirbinių fragmentų (pav. 6).

Atskirai reikėtų paminėti kapą Nr. 27. Čia laužo likučiai — sudegę kaulai su degėisiais ir susilydžiusių įkapių fragmentais — buvo supilti į audeklą, suvynioti ir padėti karsto viduryje. Ryšulėlis susegtas šešiomis segėmis,

ant kurių padėtas diržas, apyrankės, o karsto gale — du ietigaliai, žąslai, kirvis, dalgis.

Kituose kapuose (k. Nr. 24, 28—30, 32) įkapės ir jų likučiai suberti į karstą drauge su sudegusiais mirusiojo kauliukais.

Viename kape, kur sudeginti mirusieji palaidoti be karstų, įkapės sudėtos pagal seną paprotį (k. Nr. 25), kitame jos rastos krūvelėje duobės dugne (k. Nr. 23) ⁵.

Kaip įdomesnis laidojimo atvejis pažymėtinas dvigubas vyro ir moters kapas (k. Nr. 32, 33). Mirusieji palaidoti bendroje duobėje, atskiruose ažuoliniuose skobtiniuose karstuose, per 12 cm vienas nuo kito. Abiejų karstų viduryje supilti sudegę mirusiojo kaulai ir papuošalų likučiai. Vyro kape dar pastebėti ryškūs ir senųjų laidosenos papročių atspindžiai, t. y. vakariniame karsto gale (prie galvos), padėta ugnies neliestų įkapių: geležiniai žąslai, žalvarinė antkaklė (pav. 9:2). Be to, dalis jų įmesta į kapą prieš laidojant arba laidojant, nes po vyro karstu rastas kalavijas ir kirvis (pav. 9:3), o bendros duobės samplė — keli žalvarinių papuošalų fragmentai ir peiliukas (pav. 9:1).

Taigi mirusiųjų deginimo paprotys įsigali, pamažu keičiantis pavienėms senosios laidosenos detalėms. Degintiniuose kapuose dar stiprus senųjų papročių poveikis.

Tyrinėtoje kapinyno dalyje nerasta laužaviečių, kuriose deginti mirusieji. Šios apeigos, matyt, buvo atliekamos kitoje kapinyno vietoje.

Kitai palaidotas vyras kape Nr. 24. ŠV kapo duobės gale virš karsto, kuriame supilti sudeginti mirusiojo kaulai, aptikta sunykusi žirgo galva. Geriau teišlikę dantys; pagal juos nustatyta, jog galva buvusi padėta snukiu į SV 300°. Matyt, čia palaidotas diduomenės atstovas, nes greta kitų įkapių buvo ir brangių dirbinių: sidabru puoštos balno kilpos ir pentinas. Galimas daiktas, mirusysis, gyvas būdamas, nešiojo kalaviją, nes kape rasta jo makštų žalvarinė viršūnė — apkalas.

Laidosenos savybė — įdėti vyrams į kapą žirgo galvą arba kartu su mirusiuoju palaidoti žirgą — nebūdinga ne tik Gintališkės, bet ir kitiems to paties laiko Lietuvos pajūrio kapinynams. Čia paprastai tarp įkapių randama tik žirgo aprangos reikmenų — žąslų, balno kilpų (Girkalai, Jazdai, Laiviai, Palanga). Pietinėje pajūrio dalyje, Nemuno žemupyje,

skalvių gyventoje teritorijoje, nors ir labai retai, bet pasitaiko vyrų kapų su drauge palaidotu žirgu ⁶.

Kai kurių kapų (k. Nr. 2) sampiluose pastebėta gyvulių ir paukščių kaulų. Galimas daiktas, tai pėdsakai kokių nors apeigų, sietinų su gyvulių ar paukščių aukojimu.

RADINIAI

Ištirtuose kapuose rastos 648 įkapės (lent. 2). Be to, žinomas 221 atsitiktinis radinys iš šio senkapio. Darbo įrankiai, ginklai, žirgo aprangos reikmenys pagaminti iš geležies, papuošalai — iš žalvario. Iš žalvario pagaminti kai kurie pentinai, juo apkaustomi diržai, kalavijų ir kovos peilių makštys, puošiamos kepuraitės, prijuostės. Yra ir sidabru dabintų įkapių; tai segės, smeigtukai, diržų apkalai, balno kilpos, pentinai, kalavijai. Tarp papuošalų yra stiklo ir gintaro dirbinių.

DARBO ĮRANKIAI

Darbo įrankiai sudaro tam tikrą panašios sudėties kompleksą, randamą visuose kapuose. Tai pagrindiniai įrankiai — kirviai, dalgiai, kartais dar ir peiliai, skiltuvai (vyrų kapuose), ylos, juostų vijimo įrankių simboliai, verpstelė, peilis (moterų kapuose). Panašūs ir vaikų kapų komplektai, tik čia įrankiai būna ne tikri, o simboliniai.

Gretimiems šio laikotarpio vakarų Lietuvos kapinynams toks nusistovėjęs pagrindinių darbo įrankių rinkinys nebūdingas. Juose dažniausiai randama peilių, galūstuvų, skiltuvų, ylių, o kirvių arba dalgių aptinkama tik pavieniuose kapuose (Dimitrava, Genčiai, Girkaliai, Godeliai, Jazdai, Nikėlai, Rūdaičiai, Palanga, Pryšmančiai ir kt.).

Gintališkės darbo įrankių komplektui būdinga tai, kad vyrų kapuose nerandama akmeninių galūstuvų, dažnai aptinkamų kituose šio laikotarpio pajūrio Lietuvos kapinynuose, o moterų kapuose nėra būdingos įkapės — verpstuko, kuris minėtoje Lietuvos dalyje labai dažnai aptinkamas gintarinis.

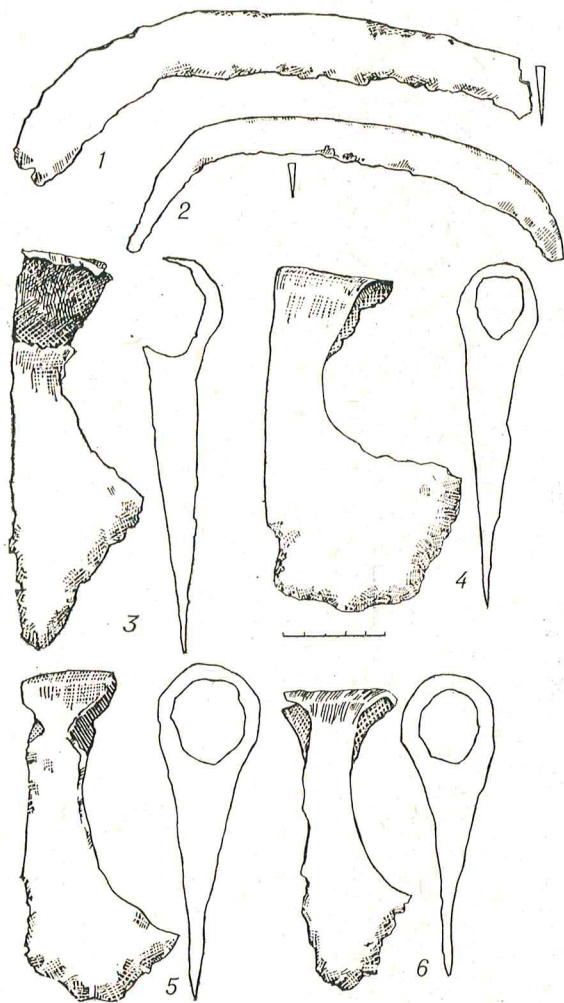
Pentiniai, plačiaaušmeniai kirviai, kurių Gintališkėje rasta dvidešimt vienas, niekuo nesiskiria nuo kitų to paties laikotarpio kapinynuose rastų šių darbo įrankių (pav.

⁵ Atrodo, kad kape Nr. 23 įkapės buvusios sudėtos moliniame puode, nes tarp įkapių išlikę šukių. Sukės labai sudūlėjusios, deformuotos, todėl negalima nustatyti nei puodo dydžio, nei jo formos.

⁶ Šio laikotarpio pavienių kapų, kuriuose kartu su šei-

mininku palaidoti žirgai, žinoma Šilutės rajone (Bikavėnai, Nikėlai, Paulaičiai, Skomantai). Plačiau žr. Volkaitė-Kulikauskienė R. Lietuvos kario žirgas. V., 1971, p. 8.

10:3—6). Jų ilgis svyruoja tarp 14—20 cm. Vieni kirviai platesniais ašmenimis ir siekia 9—11 cm, kitų ašmenys — 4,8—7,5 cm pločio. Kai kurių kirvių penties nugarėlė paplatinta į vieną ar į abi puses. Tačiau ne į visus ka-

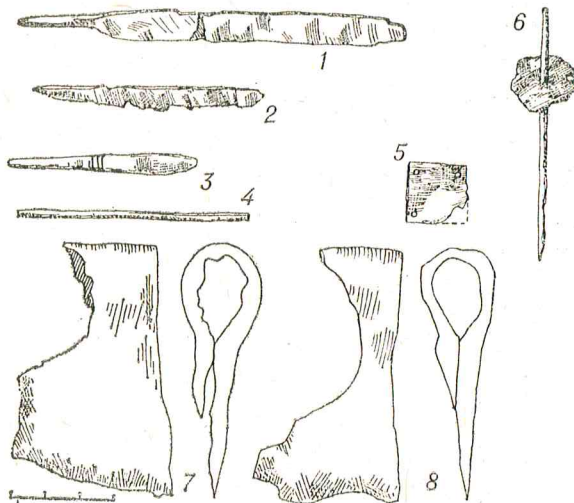
10 pav. Geležiniai dalgiai ir kirviai:

1 — iš kapo Nr. 18, 2 — atsitiktinis radinys, 3 — iš kapo Nr. 4, 4 — iš kapo Nr. 27, 5 — iš kapo Nr. 18, 6 — iš kapo Nr. 8

pus dėta tokių kirvių. Daugelyje kapų⁷ rasta tik jų kopijų — simbolių, savo forma primenančių tikruosius darbo įrankius. Jie mažesni, tik 7,3—9 cm ilgio. Dažniausiai tai būna paprasta geležies plokštelė, kurios siauresnis galas užlenktas (pentis), o kitas — paplatintas į koto pusę (ašmenys) (pav. 11:7,8).

⁷ Tai berniukų kapai Nr. 6, 7, 11, 12, 19, 21, 23 ir 2 atsitiktiniai (KVM, inv. Nr. 793:90, 1773:15).

Rasta aštuoniolika dalgijų. Jie labai sunykę, tačiau nustatyta, kad ilgis siekia iki 57 cm. Sprendžiant iš atskirų fragmentų, gana tiesus dalgių liemuo ties įkote buvo staigiau nulenktas. Panašiai nulenкта ir dalgio viršūnė (pav. 10:1, 2). Vadinasi, savo forma šie darbo įrankiai analogiški dalgiams, rastiems

11 pav. Simboliniai darbo įrankiai:

1—3, 5 — žalv. juostų vijimo įrankėliai (1 — iš kapo Nr. 14, 2 — iš kapo Nr. 15, 3 — atsitiktinis radinys, 5 — iš kapo Nr. 26), 4 — žalv. adata iš kapo Nr. 14, 6 — žalv. verpstelė iš kapo Nr. 15, 7, 8 — gelež. kirveliai, rasti atsitiktinai

kituose šio laikotarpio pajūrio kapinyuose (Kiauleikiai, Laiviai, Palanga). Į berniukų kapus (k. Nr. 7, 11, 12, 21, 23) įdėti miniatiūriniai dalgiai, pagaminti specialiai įkapėms. Jie taip pat labai nukentėję nuo korozijos.

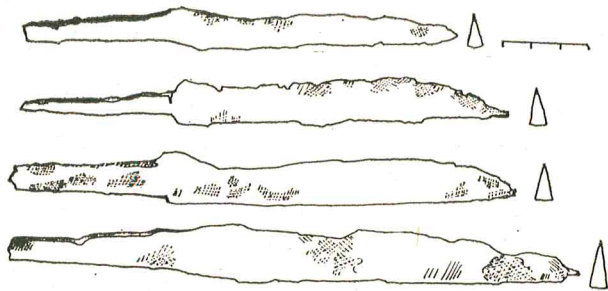
Peilių aptinkama ir vyrų, ir moterų kapuose. Visi septyniolika peilių labai sunykę. Tačiau galima nustatyti, kad jie buvę įtvėriamieji, įprastos šiam laikotarpiui formos: geležtės tiesios, ašmenys prie įkotės kiek įlenkti, tarsi daugiau ar mažiau nudilę nuo vartojimo. Peilių nugarėlė gerokai storesnė už ašmenis; dėl to geležtės skersinis pjūvis trikampis. Peiliai siekia 14—19 cm ilgio ir 0,9—2,4 cm pločio (pav. 12). Iš visų išsiskiria vienas peilis (k. Nr. 14), kuris neturėjo būdingo ašmenų įlenkimo prie įkotės.

Rastos penkios ylos. Tai moterų darbo įrankis (k. Nr. 5, 14, 20, 26), tačiau viena aptikta ir vyro kape (k. Nr. 2). Belikę menki jų pėdsakai.

Dviejų vyrų kapuose buvo skiltuvų (k. Nr. 1, 22). Tai 6,2—7,5 cm ilgio dirbiniai

į viršų atlenktais galais. Jie, matyt, buvo nešioti prikabinėti, nes prie vieno yra išlikusi žalvarinės grandinėlės dalis.

Juostų vijimo įrankiai. Moterų kapuose (k. Nr. 5, 14, 15, 20, 26) aptinkama specialiai įkapėms pagamintų simbolinių žalvarinių juostų vijimo įrankių. Pilnesnis komplektas — trys 1,4×1,7 cm dydžio keturkampės skardelės su skylutėmis kampuose (pav. 11 : 5)

12 pav. Geležiniai peiliai, rasti atsitiktinai

ir 8,2 cm ilgio peiliukas siūlams primušti (pav. 11 : 1—3) — geriausiai išlikęs kape Nr. 5. Kartais skardelių paviršius būna ornamentuotas smulkių kripučių linijomis.

Kartu su minėtomis miniatiūromis keturiuose moterų kapuose (k. Nr. 5, 14, 20, 26) rasta ir žalvarinė miniatiūrinė verpstelė. Tai 6,7—7,3 cm ilgio ir apvalaus pjūvio vieltė, ant kurios užmautas „verpstukas“ — apie 2 cm skersmens apskrita skardelė (pav. 11 : 6).

Moters darbo miniatiūrinių įrankėlių komplektą papildė dar žalvarinės adatos, siekiančios iki 5 cm ilgio (pav. 11 : 4).

Gintališkės moterų darbo įrankėlių rinkinį palyginus su kituose bendralaikiuose Lietuvos pajūrio kapinyuose rastais tokio pat simbolinio pobūdžio įrankiais (plg. Nakaitė L., 1964, p. 58—63), matyti, kad Gintališkėje į kapus nebuvo dedama įvairių miniatiūrinių šepetėlių, simbolizuojančių įrankius, skirtus paruošti linų ar vilnų pluoštą verpimui.

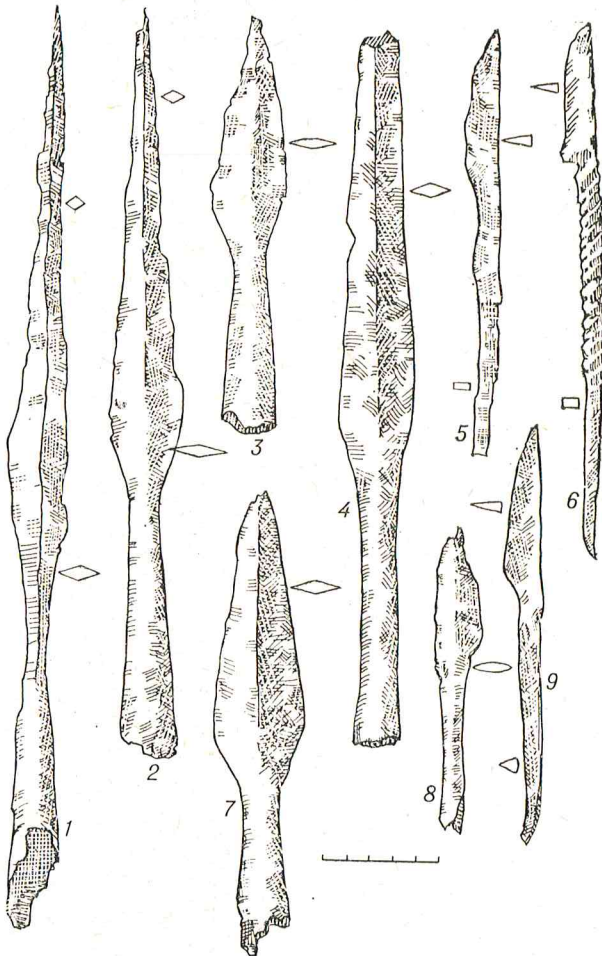
GINKLAI

Ginklų rinkinį vyrų kapuose sudaro ietigaliai, kovos peiliai, kalavijai ir kovos kirviai.

Rasti trisdešimt du ietigaliai. Visi jie įmoviniai. Forma išsiskiria keli (KVIM, 793 : 95, 96, 1773 : 32, 1815 : 6, 1810 : 2), turintys siaurą karklo lapo formos plunksną, gero kai ilgesnę už įmovą, su tokia ryškia išilgine briauna, kad plunksnos viršūnės skersinis pjūvis beveik rombo pavidalo. Jie ilgi: geriausiai išlikę buvo net 47 cm ilgio (pav. 13 : 1, 2, 4).

Kitų ietigalių plunksna kiek platesnė, trumpesnė, primenanti lauro lapą. Ne tokia ryški ir plunksnos viduriu einanti išilginė briauna. Šie ietigaliai trumpesni: pvz., geriau išlikęs siekė 27,5 cm ilgio (pav. 13 : 3, 7, 8).

Dar rasti penki žeberkliniai ietigaliai⁸ (pav. 13 : 5, 6, 9). Visi jie vienpusiai,

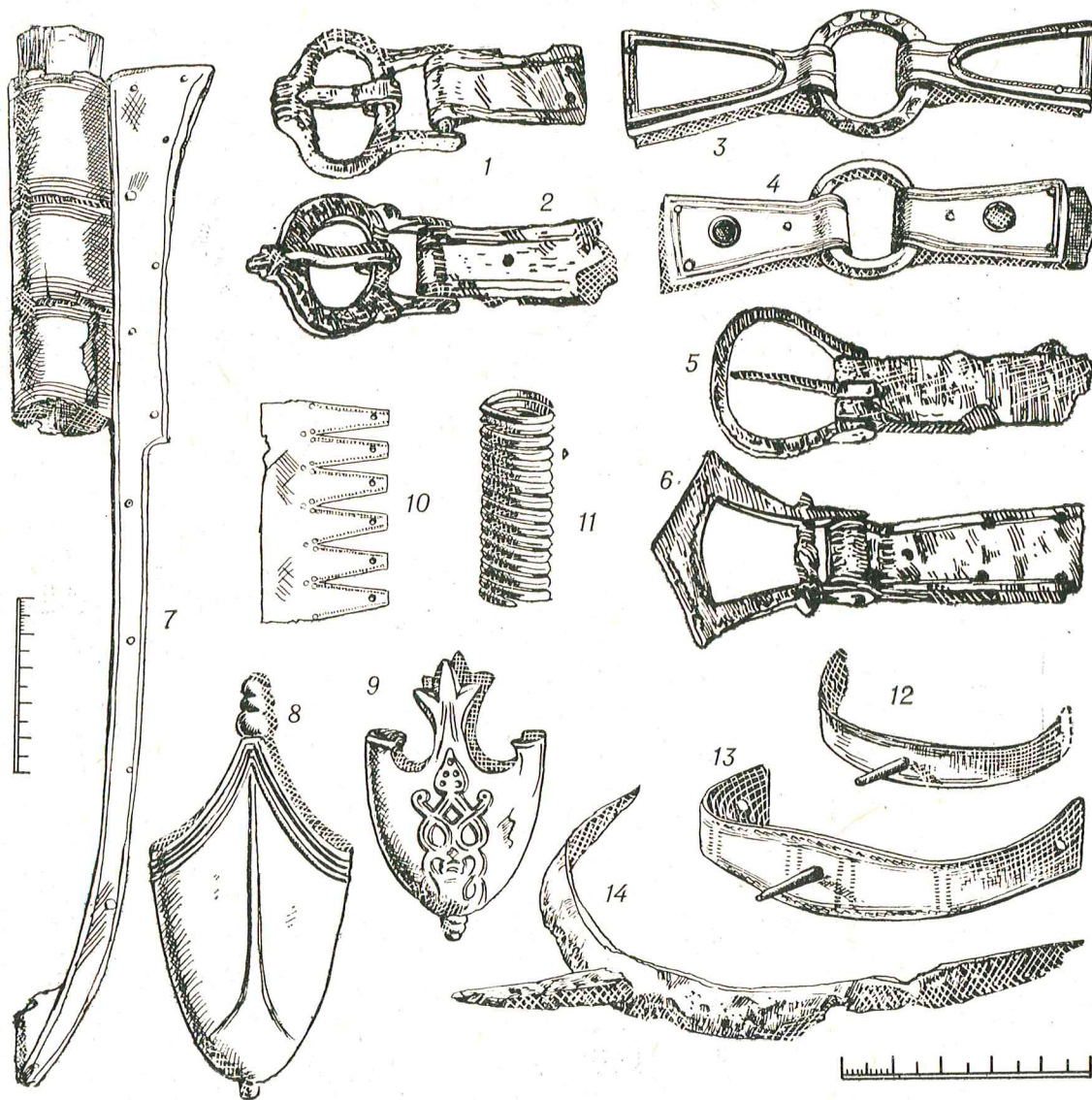
13 pav. Geležiniai ietigaliai:

1 — iš kapo Nr. 4, 2—4, 6, 9 — atsitiktiniai radiniai, 5, 7 — iš kapo Nr. 18, 8 — iš kapo Nr. 8

įtvėriamieji. Keturkampio pjūvio kotelis tor-diruotas, pats galas kiek užlenktas stačiu kampu. Geriausiai išlikęs buvo 24 cm ilgio. Jų rasta kapuose šalia įmovinių ietigalių (k. Nr. 18, 27), o kartais būna tik vieni (k. Nr. 17).

Kapuose ietigalių randama su medinių kotų liekanomis, prie kurių labai dažnai būna žalvarinių įvijų (k. Nr. 1, 2, 6, 8, 11, 18, 19, 23). Toks iečių kotų puošimas žinomas ir iš

⁸ Kapuose Nr. 17, 18, 27 ir 2 atsitiktinai (KVIM, 793:99, 1773:16).

14 pav. Kario ir raitelio aprangos reikmenys:

1–6 – žalv. diržo skirstikliai ir sagtys (1, 2 – iš kapo Nr. 24, 3 – iš kapo Nr. 9, 4 – atsitiktinis radinys, 5 – iš kapo Nr. 12, 6 – iš kapo Nr. 2), 7, 10 – kovos peilio makštų žalv. apkalai iš kapo Nr. 1, 8, 9 – kalavijo makštų viršūnių žalv. apkalai (8 – iš kapo Nr. 8, 9 – iš kapo Nr. 24), 11 – žalv. įvija, rasta atsitiktinai, 12, 13 – žalv. pentinai (12 – iš kapo Nr. 23, 13 – iš kapo Nr. 24), 14 – gelež. pentinas iš kapo Nr. 24

kitų to paties laikotarpio kapinynų (Dimitrava, Genčiai, Jazdai, Laiviai, Nikėlai, Pryšmančiai, Siraičiai ir kt.).

Kovos peiliai – labai dažna vyrų įkapė: iš dvidešimt penkių kapų tik septyniuose jų nebuvo (k. Nr. 17, 19, 27, 28, 30–32)⁹. Paprastai jie randami prikabinėti prie diržų. Pasitaiko, kad vienam vyrui įdėdavo du kovos

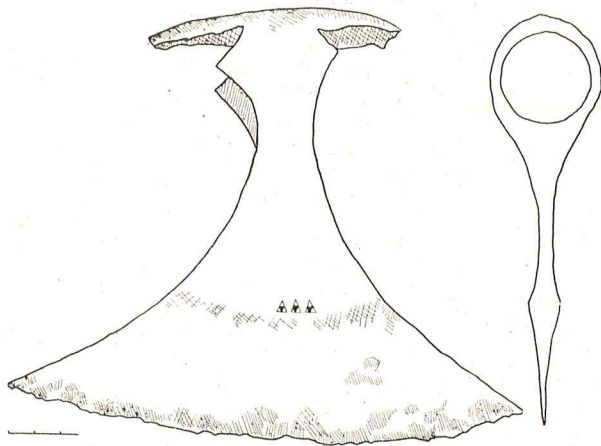
peilius (k. Nr. 3, 4, 8, 9, 24), prikabintus prie to paties diržo (k. Nr. 4, 8, 11), prie atskirų diržų (k. Nr. 9). Kartais antrą peilį randame padėtą be diržo, ant krūtinės (k. Nr. 3).

Kovos peiliai blogai išlikę. Sprendžiant iš fragmentų, jie buvę tiesūs, smailia viršūne, su mediniais kotais, kurie nuo geležtės atskirti apskrita žalvarine plokštele. Kai kurie peiliai siekė iki 30 cm.

Kovos peiliai buvo nešioti odinėse žalvariu puoštose makštyse. Iš abiejų pusių iki pat ran-

⁹ Kapuose rasti 24 kovos peiliai; be to, 2 – atsitiktiniai (KVIM, inv. Nr. 793:7; SAM, inv. Nr. 819).

kenos makštys buvo apkaltos dantytomis žalvario skardelėmis. Peilio kotą juosė trys odinės maždaug 3 cm pločio kilpelės, dengtos žalvariu ir pritvirtintos prie žalvariu apkaltos odinės juostelės, einančios išilgai viso peilio. Žalvariniai apkaustai ypač gražiai ornamentuoti įvairiais geometriniais motyvais: smulkių įkartelių linijomis, trikampių su taškučiais viduje eilėmis, tiesiomis įraižomis ir pan. (pav. 14 : 7,10).

15 pav. Geležinis kovos kirvis iš kapo Nr. 2

Panašių kovos peilių odinėse ar medinėse makštyse aptinkama daugelyje vakarų Lietuvos kapinynų (Volkaitė-Kulikauskienė R., 1970, p. 218).

Rasti penki kalavijai. Visi jie su rankenomis, kurių geležiniai skersiniai ir buoželė kartais puošti sidabru. Geriau išlikę kalavijai siekė iki 93 cm ilgio, o geležčių plotis svyravo tarp 3,5—4,8 cm. Pagal J. Peterseno ir A. Naldskio klasifikaciją, priimtą ir Lietuvoje (Volkaitė-Kulikauskienė R., 1970, p. 194), gintališkės kalavijai skiriami į tris grupes, žymimas raidėmis. Trys iš jų (k. Nr. 2, 8 ir atsitiktinis) priklauso T tipui, vienas (k. Nr. 10) — Z tipui, vienas (k. Nr. 32) — a₂ tipui. Chronologiškai tokie kalavijai priklausė X—XI amžiams.

Kai kurių kalavijų (k. Nr. 2, 10) rankenos buvo labai išpuoštos. Pvz., kape Nr. 2 rasto kalavijo rankenos buoželė ir skersiniai padengti sidabru ir ornamentuoti ratukais, išsidėsčiusiais šachmatine tvarka. Ant kitų kalavijų rankenų belikę sidabro pėdsakų.

Kalavijai į kapą buvo dedami su makštimis. Tačiau šiandien jau negalima pasakyti, kokios jos buvo, nes išliko tik žalvariniai jų apkalai (k. Nr. 8, 24). Tai dviejų makštų viršūnių apkalai, kurių dydis siekia 6—8,5 cm ilgio ir 4—4,5 cm pločio (pav. 14 : 8,9). Pa-

gal G. Korzuchinos tipologinį suskirstymą (Корзучина Г. Ф., 1950, табл. 1 : 37) vienas jų (k. Nr. 8) tipologiškai priklauso V grupei, o kitas (k. Nr. 24) — VII.

Rasti tik du kovos kirviai (k. Nr. 2 ir atsitiktiniai) (KVIM 1173 : 14). Abu vėdukliniais ašmenimis, ties pentimi smarkiai įsmaugti, su atsparnėmis penties nugarėlėje. Ašmenys siekia iki 19,3 cm pločio, o pentis su atsparnėmis — iki 10 cm ilgio (k. Nr. 2). Ašmenys ornamentuoti trikampių su trimis taškučiais viduryje eile (k. Nr. 2) (pav. 15). Tokie kirviai pagal J. Peterseno sistemą, priimtą ir Lietuvoje (Volkaitė-Kulikauskienė R., 1970, p. 211), priklauso M tipui; datuojami XI amžiumi.

PAPUOŠALAI

Apgalvis rastas tik viename mergaitės kape (k. Nr. 5), sutrūkęs į dvi dalis. Viena dalis, esanti prie galvos kaulų, sudaryta iš šešių eilių žalvarinių įvijų, pabaigoje suvertų į vieną įvijų eilę. Antroji dalis, rasta krūtinės srityje, sudaryta iš penkių eilių margaspalvių emalio bei mėlyno stiklo karolių. Žalvarinės plokštelės iš abiejų pusių jungia šias karolių eiles su penkiomis žalvarinių įvijų eilėmis. Antroji dalis, matyt, bus priešakinė apgalvio dalis. Analogiško Lietuvos archeologinėje medžiagoje neturime.

Karolių apvarų aptinkama tik moterų kapuose. Jos labai primena antkaklės: žalvariniai daugiakampiai, dvigubi ar trigubi karoliai buvo užveriami ant geležinės tokio ilgio vielos, kad šis kaklo papuošalas kartais tapdavo net keturių apvijų. Skersmuo, panašiai kaip ir antkaklių, siekia iki 19—19,5 cm.

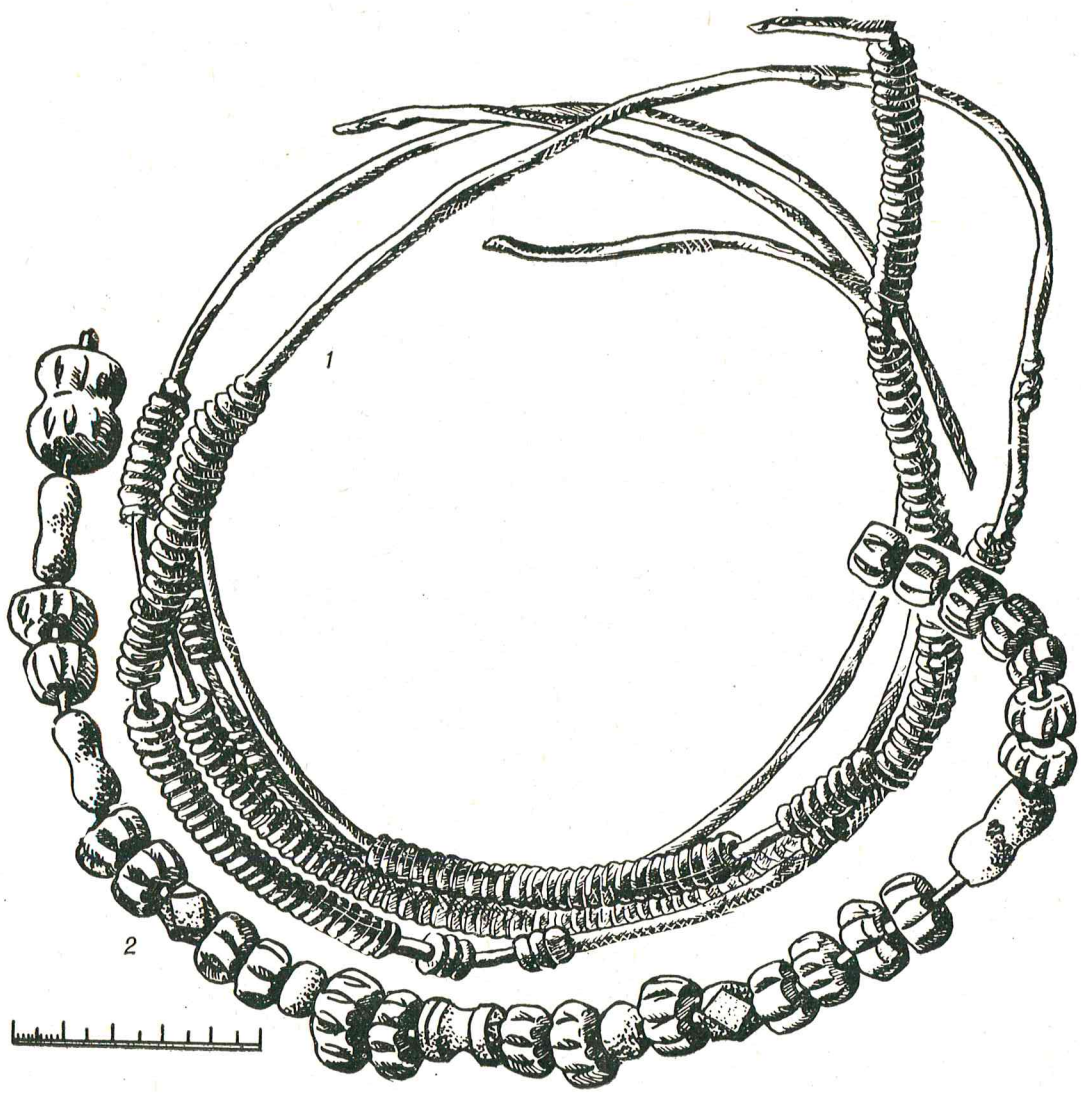
Kitos apvaros panašiai sudarytos iš įvairiaspalvių emalio, mėlyno stiklo bei žalvario karolių, suvertų ant žalvarinės vielos (pav. 16 : 2).

Panašių apvarų žinoma ir iš kitų bendrai laikų vakarų Lietuvos kapinynų (Imbarė, Mockaičiai, Nausodis, Laiviai, Paulaičiai, Pryšmančiai). Kai kurie tyrinėtojai tokius papuošalus vadina antkaklėmis (LAA, 1978, t. 4, p. 32).

Vyrų kapuose Gintališkėje randama pavienių gintarinių nedidelių karoliukų (k. Nr. 1—4, 7, 9, 17—19). Paprastai jie būna kaklo ar krūtinės srityje po vieną, du ar tris viename kape.

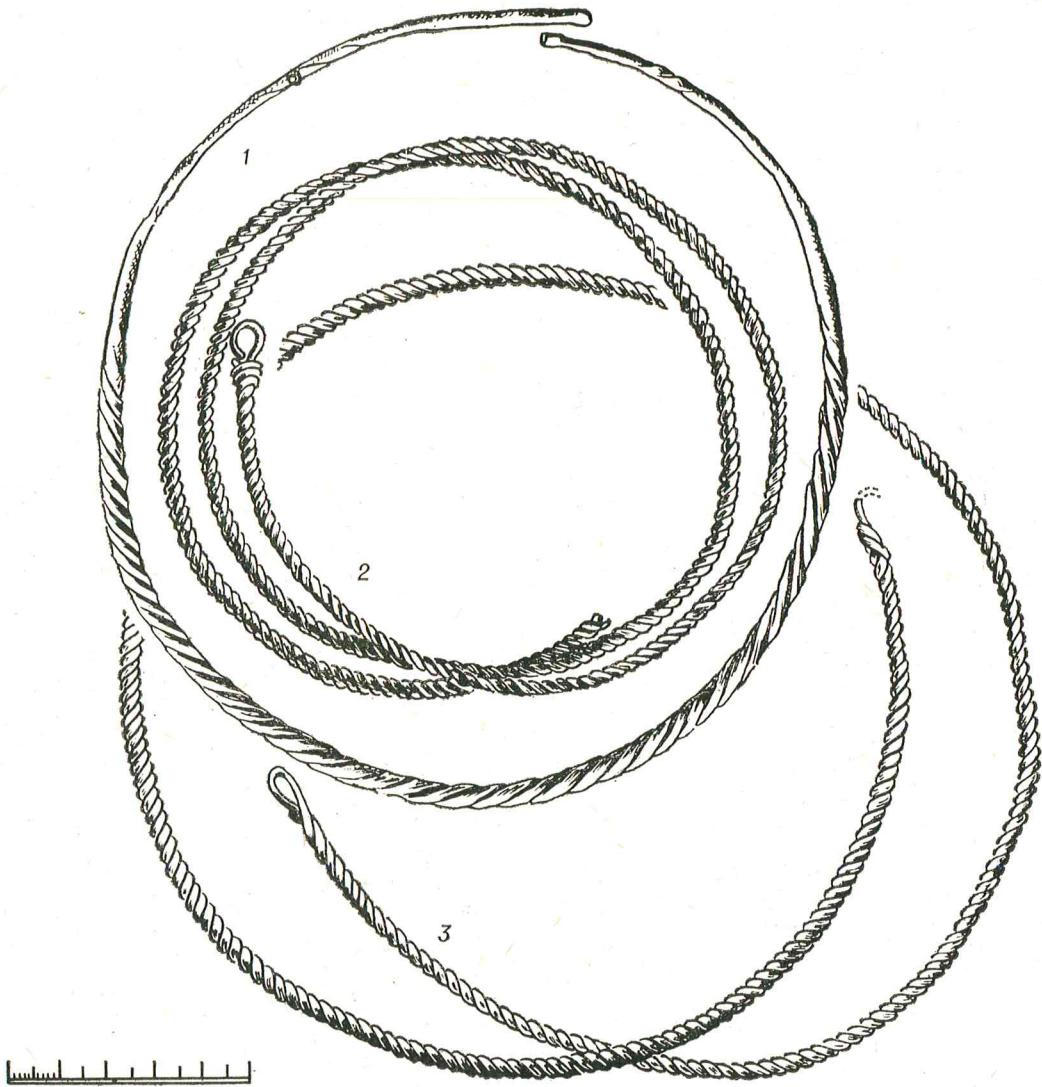
Antkaklės — būdingas vyrų ir moterų papuošalas¹⁰. Dažniausiai būna po vieną, bet, pvz., kape Nr. 9 rastos net penkios.

¹⁰ Kapuose rastos 39 antkaklės ir 16 — atsitiktiniai.

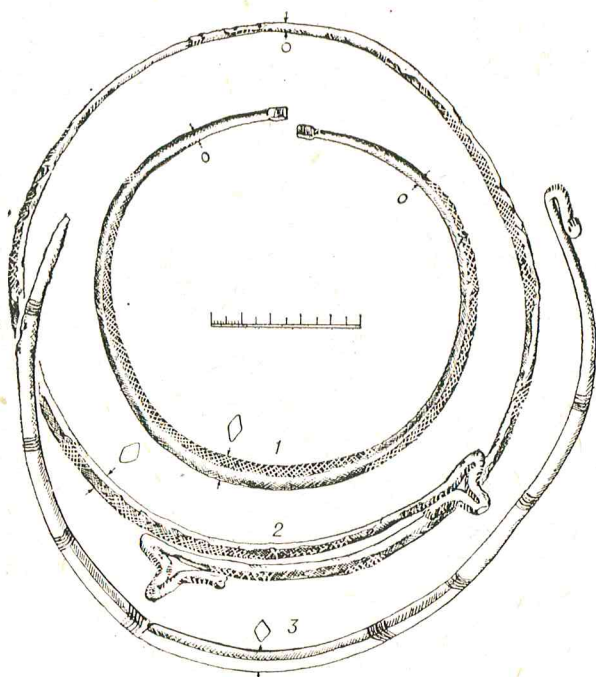
16 pav. Kaklo papuošalai:

1 — antkaklė iš kapo Nr. 22, 2 — karolių apvara, rasta atsitiktinai

17 pav. Zalvarinės antkaklės:

1 — iš kapo Nr. 10, 2 — iš kapo Nr. 17, 3 — atsitiktinis radinys

18 pav. Žalvarinės antkaklės:

1, 3 — atsitiktiniai radiniai, 2 — iš kapo Nr. 14

Dauguma antkaklių vytinės, dažniausiai vytos iš trijų žalvarinių arba vienos geležinės ir dviejų žalvarinių vielų; dvi iš jų galuose užlenktos, o iš trečiosios padarytos kilpelės. Kai kurios antkaklės būna tik užkeistais galais (pav. 17 : 3), kitos — dviejų—keturių apvijų (pav. 17 : 2). Panašios yra antkaklės, vytos iš keturių vielų: jos būna arba visos žalvarinės, arba dvi geležinės ir dvi žalvarinės. Jos retesnės už pirmąsias.

Tokios vytinės antkaklės — X—XI a. bendralaikiuose vakarų Lietuvos kapinynuose dažnai įkapė (LAA, 1978, t. 4, p. 29).

Kitų tipų antkaklių randama pavieniui.

Rastos dvi antkaklės lygiu rombinio pjūvio lankeliu, plonėjančiais apvalaus pjūvio galais, su kabliuku ir kilpele¹¹. Panašių antkaklių Lietuvoje aptikta mažai ir tik vakariniuose rajonuose (Kiauleikiai, Švėkšna).

Analogišku lankeliu yra dar dvi antkaklės¹² galuose su kampuotomis arba apvaliomis buoželėmis (pav. 18 : 1). Joms tipologiškai artima dar viena antkaklė¹³. Lankelis jau tordiruotas, galai taip pat be užsegimo, nes lygūs, o į pabaigą tarsi kiek pastorinti (pav. 17 : 1). Antkaklių be užsegimo plonėjan-

čiais galais reta ir kituose šio laikotarpio vakarų Lietuvos kapinynuose (Klaišiai, Ūpyna).

Gintališkėje terasta viena antkaklė ramentiniais galais (pav. 18 : 2). Šis papuošalų tipas būdingesnis šiaurės bei vidurio Lietuvai, o vakarų Lietuvos kapinynuose (Juodsodė, Palanga, Paluknys) jų reta (LAA, 1978, t. 4, p. 26).

Savitam antkaklių tipui priklauso papuošalai, kurie padaryti, žalvarinę vielutę glaudžiai užvyniojant ant geležinio virbelio. Gaudamas stangrus 0,5—0,8 cm storio (pav. 16 : 1) kaklo papuošalas. Turime tik nedidelius šių dirbinių fragmentus (KVIM, 793 : 98, 1703 : 288).

Kapinyne aptikta du šimtai viena segė. Penkiasdešimt šešios iš jų rastos atsitiktinai. Absoliučią daugumą sudaro pasaginės segės; pasitaiko pavienių ir lankinių bei žiedinių.

Gintališkėje gyvenusi bendruomenė ypač mėgo pasagines seges. Kai kuriuose kapuose jų būta labai daug: segėmis nusagstyta visa mirusiojo krūtinė, pvz., kape Nr. 3 — devyniolika, kapuose Nr. 4, 7 — vienuolika, o kape Nr. 8 — penkiolika segių ir pan. Degintiniuose kapuose mažiau, gal dalis sunyko nuo ugnies, deginant mirusįjį. Tačiau daugelyje kapų (kai kurie jų apardyti) nerasta nė vienos segės (k. Nr. 13, 15, 17, 20, 31, 33) (lent. 2). Kapinyne aptikta visų žinomų tipų pasaginių segių: atvyniotais (pav. 19 : 1, 2), kampuotais (pav. 19 : 3—5), žvaigždiniais (pav. 19 : 6), aguoniniais (pav. 20), paplatintais galais (pav. 21). Visi šie segių tipai, jų chronologija, paplitimas Lietuvoje jau plačiai aptarta (LAB, p. 475—483; LAA, 1978, t. 4, p. 47; Volkaitė-Kulikauskienė R., 1970, p. 160). Gintališkės pasaginės segės nei forma, nei ornamentu, nei stiliumi nesiskiria nuo kitų to paties laiko Lietuvos kapinynuose rastųjų. Net ir sidabru puoštos trys žvaigždiniais galais segės panašios į tokius pat papuošalus iš Palangos, Klaišių, Pryšmančių, Girkalių, Andulių ir kitų kapinytų.

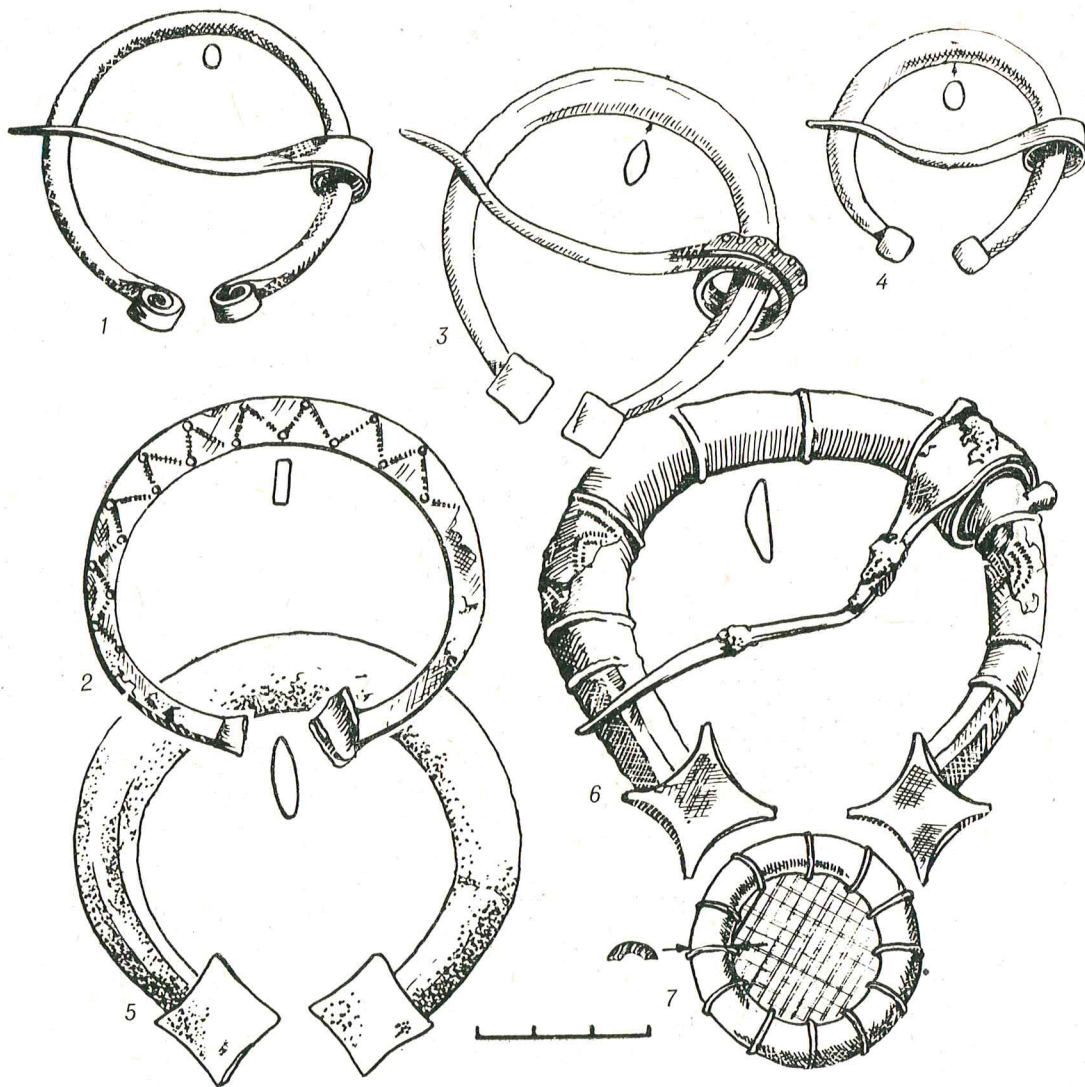
Gintališkės kapinyne medžiaga leidžia tvirtinti, jog pasaginės segės įvairiai užbaigtais galais buvo madingos vienu ir tuo pačiu laiku. Pvz., viename ir tame pat kape (k. Nr. 3, 4, 7—10, 16, 18, 23, 27, 29) dažnai rasta segių atvyniotais, kampuotais, aguoniniais, platinėjančiais galais (žr. lent. 2). Verta dėmesio tai, kad nė viename tyrinėtame kape nebuvo segių gyvuliniais galais¹⁴. Pastarąjį reiškinį reikia laikyti atsitiktiniu, nes daugelyje Lietuvos kapinytų, tarp jų ir vėliau tyrinėtose Gin-

¹¹ K. Nr. 9 ir 1 — atsitiktiniai (KVIM, 793:17).

¹² K. Nr. 13 ir 1 — atsitiktiniai (KVIM, 793:27).

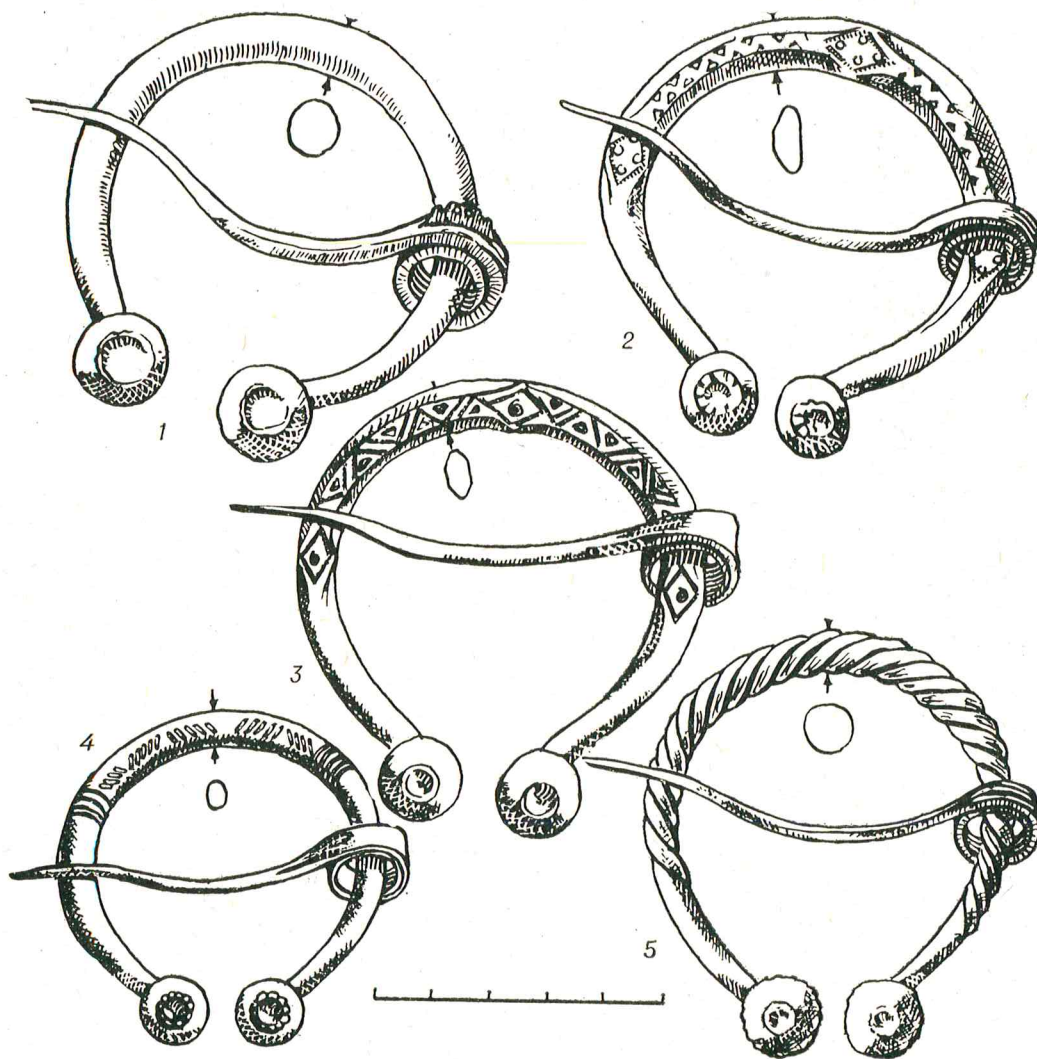
¹³ K. Nr. 10 (KVIM, 1776 : 26).

¹⁴ Vienintelė gyvuliniais galais segė rasta atsitiktinai, ne kape (KVIM, 793:87).

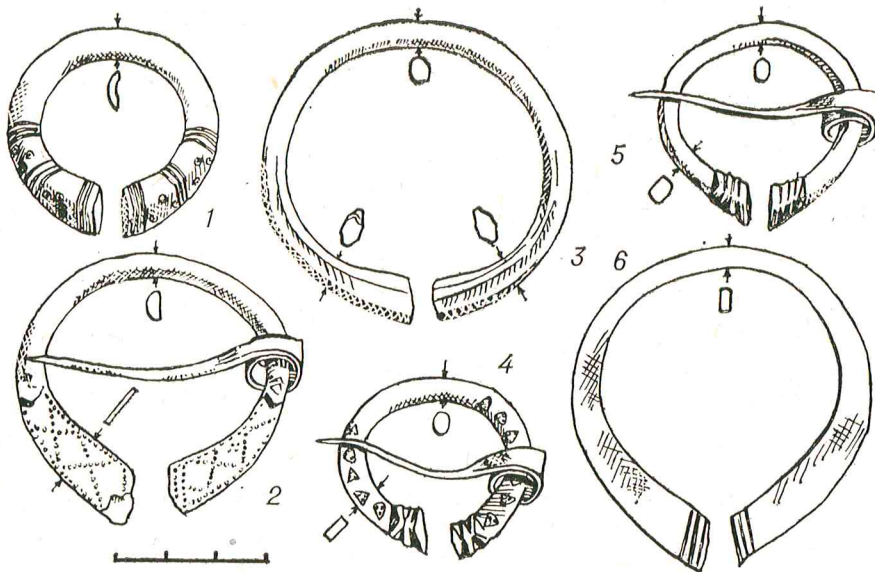

19 pav. Žalvarinės segės:

1, 4 – atsitiktiniai radiniai, 2 – iš kapo Nr. 3, 3 – iš kapo Nr. 9, 5 – iš kapo Nr. 16, 6 – iš kapo Nr. 4,
7 – iš kapo Nr. 11

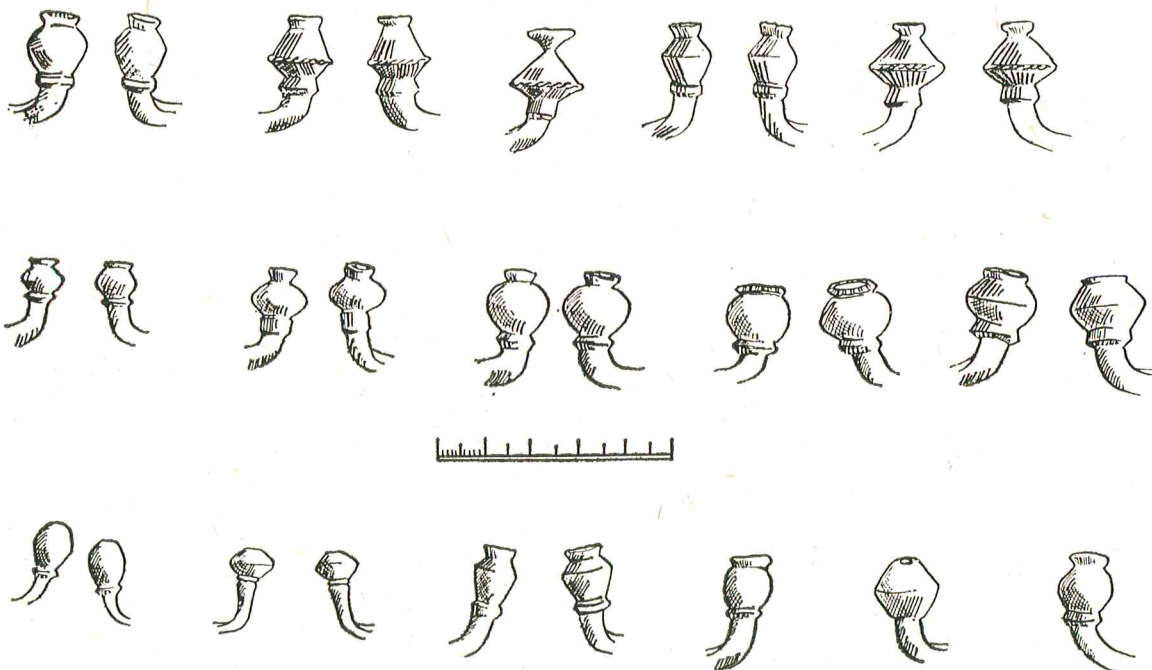

20 pav. Zalvarinės pasaginės segės aguoniniai galais:
 1 — iš kapo Nr. 16, 2 — iš kapo Nr. 2, 3 — iš kapo Nr. 27, 4 — atsitiktinis radinys, 5 — iš kapo Nr. 9

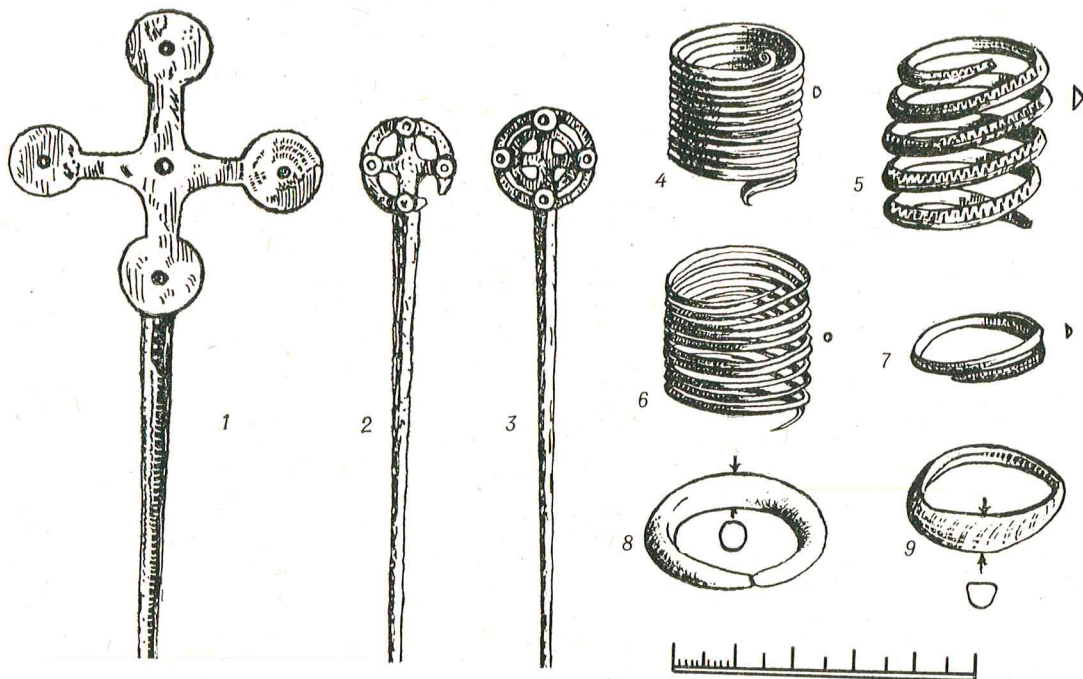

21 pav. Žalvarinės pasaginės segės platėjančiais ir pastorintais galais:

1, 3, 4, 6 — atsitiktiniai radiniai, 2 — iš kapo Nr. 27, 5 — iš kapo Nr. 24

22 pav. Pasaginių segių aguoninės galvutės

23 pav. Žalvariniai smeigtukai ir žiedai:

1, 3 — atsitiktiniai radiniai, 2 — iš kapo Nr. 14, 4 — iš kapo Nr. 20, 5, 9 — atsitiktiniai radiniai, 6 — iš kapo Nr. 2, 7 — iš kapo Nr. 14, 8 — iš kapo Nr. 24

tališkės kapinyno dalyje, pasaginių segių gyvuliniais galais aptinkama drauge su segėmis atvyniotais, pastorintais, žvaigždiniiais, kampuotais, aguoniniais galais¹⁵.

Gintališkėje ypač populiarios segės aguoniniais galais. Čia jos sudaro 85,7% visų kapuose rastų pasaginių segių. Labai įvairios jų aguoninės galvutės (pav. 22). Tarp šių segių yra tokių, kurių lankelis suvytas iš trijų žalvarinių (KVIM, 1703:56) arba vienos geležinės ir vienos žalvarinės vielos (KVIM, 1703:5). Aguoninių segių vytu lankeliu Lietuvos archeologinėje medžiagoje itin reta¹⁶.

Vienintelė žiedinė segė rasta kape Nr. 11. Forma ji primena uždara žiedą, kurio paviršių iškilūs ranteliai dalija į dvylika laukelių. Užsegimo adata pritvirtinta antroje lankelio pusėje. Jis kiek įgaubtas. Segė 4,8 cm skersmens (pav. 19:7). Tad ji visai panaši į žiedines seges, rastas XI a. Lietuvoje (LAA, 1978, t. 4, p. 66).

Be to, Gintališkėje aptiktos dar trys lankinės segės. Viena visa dengta sidabru,

¹⁵ Graužiai (k. Nr. 97), Laiviai (k. Nr. 144a, 152, 173, 178, 183, 221, 224), Palanga (k. Nr. 3, 201, 252, 263), Prysmančiai (k. Nr. 49), Upyna (k. Nr. 77), Gintališkė (1968—1971 m. tyr. k. Nr. 17, 23).

¹⁶ Be Gintališkėje rastų, dar žinomos 4 vytu lankeliu aguoniniais galais segės (Kukiai, Nikėlai, Palanga, Svėkšna).

platėjančia palenкта kojele. Palyginti su kitais kapuose rasta dirbiniais, ji ankstyva, skiriama VII—VIII a.¹⁷, aptikta atsitiktinai. Kita atsitiktinai rasta lankinė segė (SAM, 771) primena VI a. ilgakojes seges lietine užkaba, tačiau yra ryškių elementų, būdingų ir lankinėms aguoninėms segėms, todėl ją reikėtų datuoti VII—VIII amžiumi.

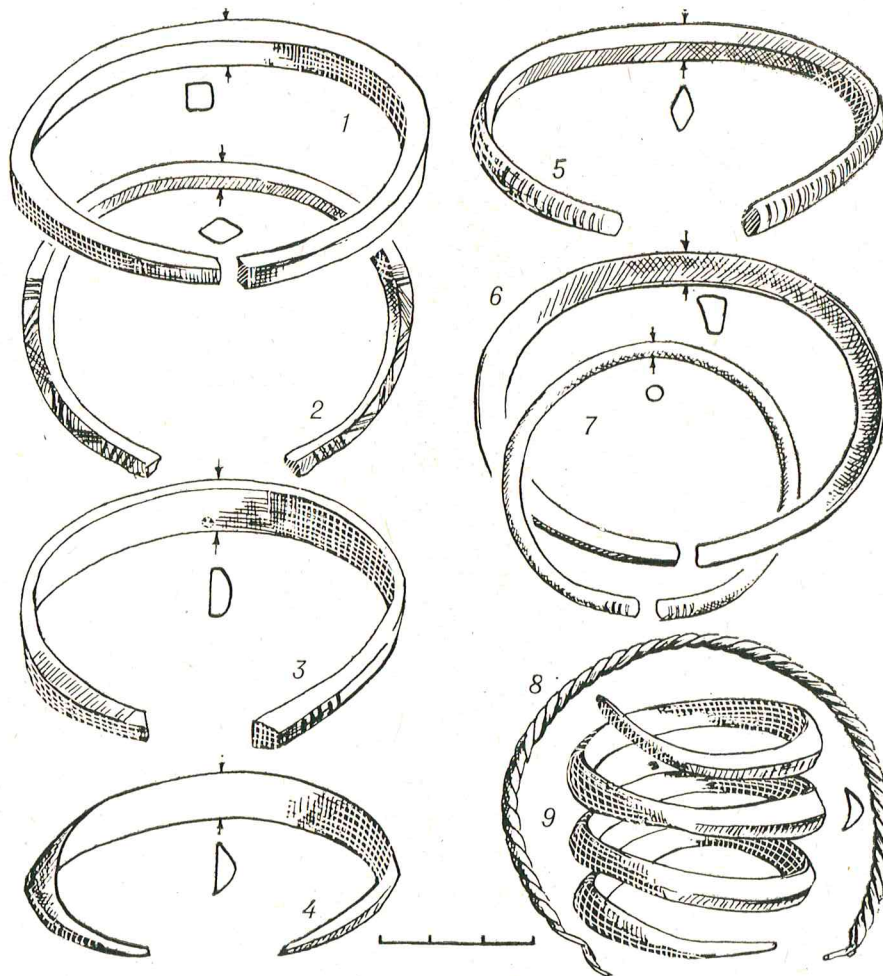
Trečioji lankinė segė skiriama laiptelinių segių tipui¹⁸. Ji visai suplokštėjusi, paviršius dengtas sidabro plokštele, visai analogiška kitiems X—XI a. tokio tipo papuošalams, rastiems daugelyje kapinynų (LAA, 1978, t. 4, p. 46).

Smeigtukai, palyginti su segėmis, — retos įkapės: jų rasta tik dviejuose moterų kapuose (k. Nr. 14, 26). Keletas aptikta atsitiktinai. Iš viso turime dvylika smeigtukų, kuriuos galima skirti į dvi grupes.

Vieną grupę sudaro kryžiniai smeigtukai. Jų rasta dešimt (pav. 23:1), visi vienodi, su apskritomis plokštelėmis kryžmų galuose. Pastarųjų viduryje bei smeigtuko galvutės centre būta po kugelį. Kai kurių galvutės puoštos sidabru (KVIM, 1703:131, 793:30, 109; IEM, 24:4). Sidabravimo būdas neaiškus, nes dirbiniai labai blogos būklės.

¹⁷ Zr. rekonstrukciją — LLM, t. 1, p. 308.

¹⁸ Ji rasta kape Nr. 5 (KVIM, 1693:19).

24 pav. Žalvarinės apyrankės:

1, 4, 6 — iš kapo Nr. 14, 2, 3, 5, 7, 9 — atsitiktiniai radiniai, 8 — iš kapo Nr. 16

Kape Nr. 14 rasti 2 smeigtukai, sujungti į porą žalvarinėmis grandinėlėmis ir pusbėnulių formos pakabučiais. Taigi jie visai analogiški vakarų Lietuvoje X—XI a. paplitusiems šio pavidalo smeigtukams (LAA, 1978, t. 4, p. 84).

Tėra du rateliniai smeigtukai¹⁹. Jų galvutės primena ratuką, kurio viduryje įtvirtinta rombo pavidalo plokštelė (pav. 23 : 2,3). Galvutė dengta sidabru ir puošta keturiomis mėlyno stiklo akutėmis. Šie smeigtukai, manoma, buvo skirti galvos dangai — nuometui — prilaikyti. Savo pavidalu jie visiškai atitinka panašius IX—X a. smeigtukus, žinomus iš kitų vakarų Lietuvos kapinynų (LAA, 1978, t. 4, p. 8).

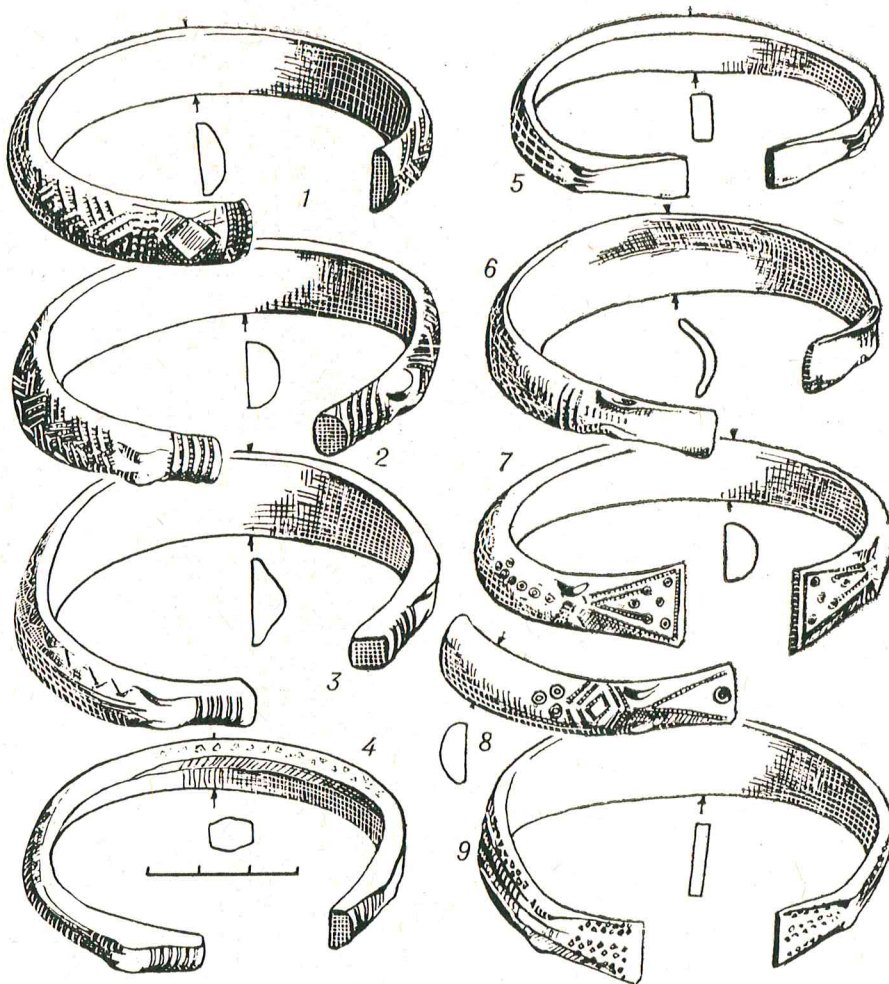
¹⁹ Vienas rastas kape Nr. 14 (KVIM, 1703:125), kitas — atsitiktinai (KVIM, 793:1).

Kabučiai. Kapinyne rasti aštuoni žalvariniai ir vienas gintarinis kabutis.

Puošniausias yra žalvarinis apskritas, plokščias maždaug 8,5 cm skersmens kabutis²⁰. Jo paviršius buvęs padengtas sidabro plokštele, kuri jau nutrupėjusi. Greičiausiai dar jis puoštas ir penkiomis mėlyno stiklo akutėmis. Šis kabutis visiškai analogiškas VIII a. pabaigoje—IX a. Lietuvos pajūryje paplitusiems tokiems pat papuošalams, kuriuos moterys nešiojo pririštus prie juostos (Nakaitė L., 1964a, p. 77, pav. 6).

Keturi žalvariniai kabučiai (k. Nr. 2, 4, 9, 23) yra šukų pavidalo. Tai pailgos 4—5,6 cm ilgio ir 1,8—2,5 cm pločio skardelės, kurių viename krašte būna įkirpti ar išpjauti dantukai. Kabučių randama tik vyrų kapuose

²⁰ Jis rastas atsitiktinai (KVIM, 793 : 120).

25 pav. Žalvarinės apyrankės:

1 — iš kapo Nr. 26, 2, 9 — iš kapo Nr. 1, 3, 5 — iš kapo Nr. 3, 4, 8 — atsitiktiniai radiniai, 6, 7 — iš kapo Nr. 27

ir visada prie diržų, kartais prie jų prikabinę (k. Nr. 2). Šie dirbinėliai praktiškai naudojimui netinka. Tai simbolinė įkapė, rečiau apinkama ir kituose bendralaikiuose pajūrio kapinyuose (Laiviai, Palanga, Pryšmančiai), tik vyrų kapuose, juosmens srityje, t. y. arčiau diržų²¹.

Kiti du žalvariniai kabučiai²² buvo klevo sėklos formos. Kape Nr. 5 toks kabutis rastas ties kaukole. Jais, kaip matyti iš kitų va-

karų Lietuvos bendralaikių kapinyų (Bikavėnai, Upyna, Žasinas, Žviliai) medžiagos, turbūt būdavo puošiama galvos danga (kepurėlė, apgalvis).

Atsitiktinai rastas dar vienas kabutis (KVIM, 1773:10), sudarytas iš dviejų dalių, sujungtų virbelių. Analogijų jam rasti nepavyko. Nežinomas ir jo nešiojimo būdas.

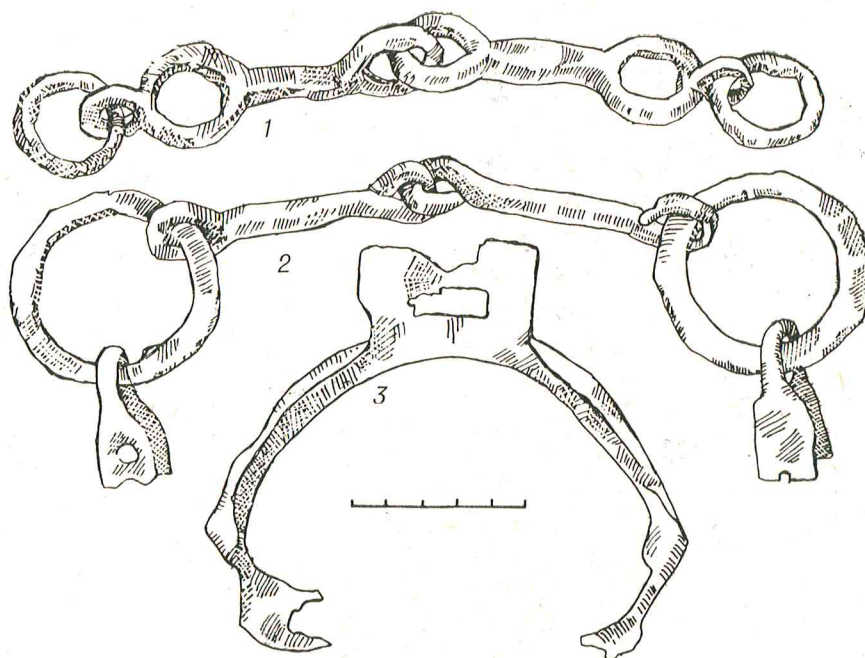
Gintarinis kabutis (KVIM, 1703:191) priimena netaisyklingą apskaldytą 1,9×0,9 cm dydžio gabalėlį su skylute pakabinimui. Rastas moters kape Nr. 20 gale galvos, laikytinas amuletu.

Apyrankės — vienos iš gausiausių įkapių²³. Kapuose jų būna iki septynių (k. Nr. 7, 11, 26), iki penkių (k. Nr. 3, 6, 9, 14).

²¹ Įdomu pastebėti, kad kai kuriuose šio laikotarpio pajūrio kapinyuose (Kiauleikiai, Palanga) vyrų kapuose ant krūtinės randama gintarinių šukų pavidalo mažų kabučių. Jie laikomi amuletais (Volkaitė-Kulikauskienė R. Lietuviai IX—XII amžiais. V., 1970, p. 72; Varnas A. Gintaro dirbiniai Lietuvoje IX—XIII a.—Jaunųjų istorikų darbai, 1976, p. 16).

²² Vienas rastas k. Nr. 5 (KVIM, 1693:15), kitas — atsitiktinai (SAM, 805).

²³ Iš viso kapuose aptiktos 79 apyrankės. Be to, 58 dar rastos atsitiktinai.

26 pav. Žašlai ir balno kilpos:
1 — atsitiktinis radinys, 2, 3 — iš kapo Nr. 24

Tačiau turime kapų, kuriuose rasta po vieną apyrankę arba nė vienos (k. Nr. 15, 17, 20, 23, 32).

Mažiausiai rasta įvijinių apyrankių — tik šešios (pav. 24:9). Jos padarytos iš trikampio pjūvio 0,7—0,9 cm pločio žalvarinės juostelės, tampriai susuktos į keletą apvijų, kurių kartais būna net aštuonios. Juostelės galiukai smailėja.

Apyrankių paviršius puoštas skersiniais brūkšneliais, eglute. Forma bei ornamentu jos analogiškos to paties tipo apyrankėms, rastoms kituose X—XI a. vakarų Lietuvos kapuose (LAA, 1978, t. 4, p. 93).

Didžiausią grupę sudaro apyrankės gyvuliniais galais²⁴ (pav. 25:2—9). Jų lankelis apvalaus, pusiau apvalaus, kampuoto, trikampio pjūvio arba juostinis. Galai užbaigti labai įvairiomis stilizuotomis gyvulių galvutėmis. Apyrankės gražiai ornamentuotos įvairiai komponuotais geometriniais motyvais. Gintališkės apyrankės papildo kitus šio tipo papuošalus, X—XII a. paplitusius visoje Lietuvoje (LAA, 1978, t. 4, p. 97).

Juostinių apyrankių šiame kapinyne taip pat daug — trisdešimt dvi. Vienos yra pusiau apvalaus pjūvio lankeliu, dažnai orna-

mentuotu rombukais, pripildytais smulkių įkartelių (pav. 25:1). Kitų lankelis netaisyklingo pjūvio (pav. 24:6). Pastarosios ypač būdingos Lietuvos pajūrio X—XI a. kapinyams (LAA, 1978, t. 4, p. 102). Pavienės yra juostinė apyrankė platėjančiais galais (KVIM, 1773:7), taip pat apyrankė apvalaus pjūvio lankeliu (KVIM, 1703:323) (pav. 24:7).

Atskirą grupę sudaro apyrankės smailėjančiais galais²⁵ (pav. 24:1—5). Jų lankelis yra pusiau apvalaus, rombinio, trikampio ar stačiakampio pjūvio. Smailėjantys galai kartais būna kitokio pjūvio, negu lankelis. Viešos apyrankės galai užbaigti keturkampėmis buoželėmis. Sios grupės apyrankių ornamentas nesudėtingas: skersiniai įstriži brūkšneliai, retkarčiais — akytės, trikampėliai. Labai panašių apyrankių rasta II tūkstantmečio pradžios vakarų Lietuvos kapinyuose (Anduliai, Bikavėnai, Girkaliai, Kiauleikiai, Palanga, Paragaudis, Prysmančiai, Upyna ir kt.).

Įdomi apyrankė padaryta iš vytinės antkablės. Ji buvo užvyniota ant mirusiojo rankos (k. Nr. 16) (pav. 24:8).

Dar paminėsime dalį atsitiktinai aptiktos apyrankės (KVIM, 793:113), labai prime-

²⁴ Iš viso rastos 72 gyvulinės apyrankės, iš kurių 56 buvo kapuose.

²⁵ Rastos 27.

nančios antkaklės ruplėtais galais. Radinys priklauso VI amžiui.

Žiedų, palyginti su kitais šio laikotarpio vakarų Lietuvos kapinynais, Gintališkėje nedaug (plg. Volkaitė-Kulikauskienė R., 1970, p. 185). Kapuose jų randama dažniausiai po vieną, tačiau pasitaiko ir po keturis (k. Nr. 5), ir po šešis (k. Nr. 20).

Didesnę grupę sudaro įvijiniai žiedai (pav. 23: 4—6). Jie padaryti iš apvalaus, pusiau apvalaus, ovalaus, rečiau trikampio pjūvio vielutės, suvyniotos kartais net iki dešimt apvijų. Galiukai nusmailinti, o kartais susukti į sraigelę (k. Nr. 20).

Rasti tik keturi žiedai pastorinta priešakinė dalimi (IEM, 24: 1, 2; KVIM, 1703: 224, 300) (pav. 23: 8,9). Ta dalis beveik pusiau apvalaus pjūvio; kartais puošta įstrižais brūkšneliais. II tūkstantmečio pradžioje tokie žiedai ypač mėgti Lietuvoje (Volkaitė-Kulikauskienė R., 1970, p. 185).

RAITELIO IR ŽIRGO APRANGOS REIKMENYS

Pentinų randama daugelyje vyrų kapų (k. Nr. 2—4, 8, 10, 11, 17—19, 22—24, 28, 30). Žalvariniai pentinai yra juostiniai, plokščiu lankeliu, kurio viduryje yra spyglys, o galuose — po skylutę odiniam diržui su sagtele įverti, kad būtų galima juos pritvirtinti prie apavo (pav. 14: 12, 13). Išorinė pusė ornamentuota išilginėmis ar skersinėmis įkardėlėmis. Vienintelio geležinio pentino (k. Nr. 24) forma panaši į žalvarinių, tačiau jo apdaila visai kitokia: jis buvęs inkrustuotas sidabru. Ornamento piešinio atkurti neįmanoma, nes pentinas smarkiai nukentėjęs nuo korozijos (pav. 14: 14).

Žąslų rasta šešiolikoje kapų (žr. lent. 2). Visi jie geležiniai, dvinariai, su grandimis galuose. Juose kartais dar yra išlikusių apkalėlių pavadžiams pritvirtinti (pav. 26: 1,2). Tokios konstrukcijos žąslai Lietuvoje žinomi jau nuo pirmųjų m. e. amžių (Volkaitė-Kulikauskienė R., 1971, p. 16). Vaikų kapuose aptinkama specialiai įkapėms pagamintų.

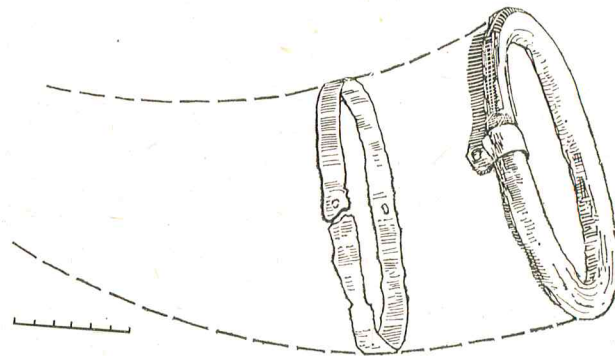
Kamanų pėdsakų nepastebėta. Vadinas, kaip ir daugelyje Lietuvos kapinynų, Gintališkėje į kapą buvo dedami vien žąslai.

Terastos dvi balno kilpos (k. Nr. 24) (pav. 26: 3). Abi geležinės, buvusios inkrustuotos siauromis įstrižomis sidabro juostelėmis. Pagal naujausią tipologinį suskirstymą (Antanavičius J., 1976; p. 74; LAA, 1978, t. 4, p. 125) Gintališkės balno kilpos priklaus

so VI tipui, kuris Lietuvoje buvo ypač paplitęs ir chronologiškai skiriamas X—XII amžiui.

KITOS ĮKAPĖS

Geriamieji ragai, apkaustyti žalvariu, rasti vienuolikoje kapų (lent. 1). Jie sunykę, išlikusi tik angos pakraščius gaubusi žalvarinė juostelė. Kartais žalvarinėmis 0,7—0,8 cm pločio juostelėmis buvo apjuosiami ir patys ragai²⁶ (pav. 27). Taigi jie analogiškai kitiems šio laikotarpio ragams, žinomiems iš vakarų Lietuvos kapinynų (plg. LAB, p. 415).

27 pav. Geriamojo rago žalvariniai apkalai iš kapo Nr. 26

Tik viename vyro kape (k. Nr. 4) aptiktos žalvarinės svarstyklėlės, naudotos tuo laikotarpiu sidabru svarstyti (pav. 28). Jas sudarė dvi viena į kitą sudėtos 6,9 cm skersmens žalvarinės lėkštelės bei 13,5 cm ilgio svirtelė, sulenkta į tris dalis. Visa tai buvo sudėta į medinę dėžutę, kurios išlikę tik menki pėdsakai. Kartu buvo ir trys geležiniai žalvariu padengti statinaitės formos 2,2 cm skersmens ir 1,7 cm aukščio svareliai²⁷. Tik ant vieno galima įžiūrėti įkaltus ženklus — keturis puslankio formos ruoželius.

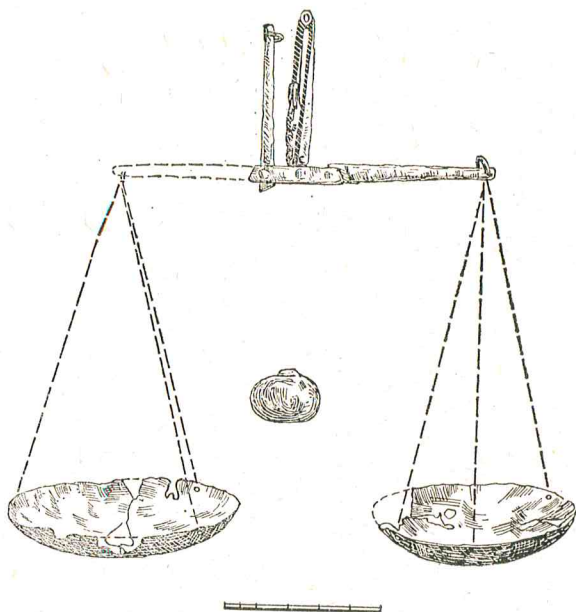
Analogiškos konstrukcijos svarstyklėlių su svareliais žinoma ir iš kitų vakarų Lietuvos kapinynų (Volkaitė-Kulikauskienė R., 1970, p. 112; Kuncienė O., 1972, p. 164; LAA, 1978, t. 4, p. 133).

Tarp įkapių rasta keletas žalvarinių grandinėlių dalių, žalvarinių įvijėlių, žalvarinių bei kaulinių apkalėlių fragmentų, žalvarinio skambalėlio dalis.

²⁶ KVIM, 1703:250, 251 ir 1 fragmentas be inv. Nr.

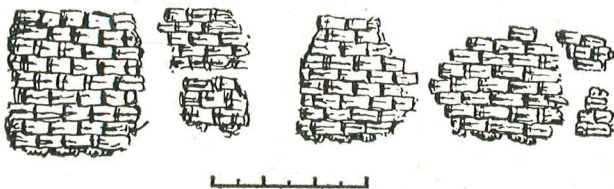
²⁷ Dar vienas rastas atsitiktinai (SAM, 790).

Drabužių liekanos. Kadangi kapuose labai daug žalvarinių dirbinių, tai dažnai po jais randama užsikonservavusių audeklo gabalėlių (k. Nr. 3—12, 14, 19, 20, 27).

28 pav. Žalvarinės svarstyklės ir svarelis iš kapo Nr. 4 sidabru svarstyti

Tačiau šios liekanos pernelyg menkos, kad būtų galima rekonstruoti atskiras drabužių dalis. Galima konstatuoti, kad vienos skiautėlės yra plonesnių lininių dvynių drabužių (matyt, marškinių), kitos — storų vilnonių trinių, keturnių drabužių liekanos (apsiaustų, skarų). Daugelyje kapų (k. Nr. 7—11) aiškiai matyti, kad plonesnių — lininių — drabužių pėdsakų aptinkama po storesniais — vilnoniais. Įdomu pastebėti, kad viršutinius drabužius segėmis susegdavo dažniau, o lininius — rečiau (k. Nr. 7).

29 pav. Žalvarinių grandelių juostelė iš kapo Nr. 14 kepuraitės pakraščiu papuošti

Šiek tiek daugiau duomenų turime apie prijuostas. Antai moters kape Nr. 20 32×25 cm dydžio plotelyje pastebėta audeklo pėdsakų su jaustomis trijų apvijų žalvari-

nėmis įvijėlėmis. Šie radiniai dengė mirusios kojas žemiau kelių (pav. 5).

Iš aprangos geriau išlikusios tik kepuraitės, kurių aptikta šešiuose kapuose (k. Nr. 2, 7, 11, 14, 19, 21). Jos buvusios audeklinės, pakraščiuose puoštos žalvarinių įvijėlių ar grandelių eilėmis, sudarant iš jų šachmatinį raštą (k. Nr. 7, 19, 21), pritvirtinant jas juostele (k. Nr. 2, 11, 14) (pav. 29). Kepuraičių dažniau pasitaiko vyrų negu moterų kapuose. Tuo tarpu kituose šio laikotarpio vakarų Lietuvos kapinyuose jų daugiau žinoma iš moterų kapų (Volkaitė-Kulikauskienė R., 1970, p. 126).

Vyrų drabužiai buvo juosiami ypač puošniais diržais, kurių rasta dvidešimt dviejuose kapuose (lent. 1). Diržai buvę odiniai, puošti metalu, su sagtimis ir skirstikliais. Dažniausiai būdavo apkalami viena—penkiomis eilėmis apskritų, pūstų švininių sidabruotų apkalėlių (k. Nr. 6, 9, 11, 12, 16, 18, 19, 21, 30), kartais įmaišoma ir žalvarinių eilė (k. Nr. 1—4, 8, 9, 18). Kelių diržų (k. Nr. 10, 22, 24, 27) paviršius buvo padengtas vien $0,6—0,7 \times 1,8—2,7$ cm dydžio keturkampiais žalvariniais apkalėliais. Sagtys žalvarinės, pailgo keturkampio kiek užapvalinta priešakine dalimi arba beveik penkiakampio formos (pav. 14 : 1, 2, 5, 6). Diržai būdavo iš kelių dalių, sujungtų žalvarinėmis grandelėmis su skirstikliais (pav. 14 : 3,4). Ypač puošnus skirstiklis²⁸ pasidabruotu paviršiumi, dabintu mėlyno stiklo akytėmis.

Puošimu ir konstrukcija Gintališkės diržai panašūs į kitus, rastus šio laikotarpio vakarų Lietuvos kapinyuose (Volkaitė-Kulikauskienė R., 1970, p. 134).

KAPINYNŲ CHRONOLOGIJA

Nors pagal laidosenos papročius kapai skirstomi į degintinius ir nedegintinius, tačiau chronologiškai jie vienalaikiai.

Gintališkės kapinynas, atspindėdamas didelį lūžį laidojimo tradicijose, kartu atskleidžia ne tik jo pasekmes, bet ir parodo, kaip sparčiai plito mirusiųjų deginimo paprotys. Iš vienos pusės, degintiniai kapai akivaizdžiai iliustruoja degintinių kapų evoliuciją, iš kitos, parodo, kokia trumpa ji buvo. Tai ypač akcentuotina, sprendžiant chronologijos klausimą. Mat, tyrinėtoje kapinyno dalyje mirusieji laidoti tuo metu, kai deginimo paprotys, nepaisant stiprios griautinio laidojimo įtakos, jau buvo gana paplitęs. Vadinas, Gintališkės gyventojai tuomet laikėsi ir senųjų, ir

²⁸ Jis rastas atsitiktinai (KVIM, 793 : 29).

naujųjų laidojimo papročių, todėl jų abipusė sąveika ypač pastebima.

Kadangi mirusieji laidoti tvarkingomis eilėmis (pav. 2), tai kapų išplanavimas yra vienas faktų, teigiančių skirtingos laidosenos vienalaikiškumą. Pvz., I ir II eilėje abipus nedegintinių kapų (k. Nr. 1—3 ir Nr. 5, 8) įsiterpę degintiniai (k. Nr. 23, 24 ir 22, 25), VIII eilėje tarp trijų degintinių (k. Nr. 27—29) — nedegintinis (k. Nr. 20) ir pan.

Kartu buvo paplitę abu laidojimo būdai. Tai patvirtina ir laidosenos detalės. Pvz., sudeginti mirusiojo kaulai supilti į tokius pat karstus, kokius randame ir nedegintiniuose kapuose. Netgi įkapės tiek degintiniuose, tiek ir nedegintiniuose kapuose dažnai išdėliojamos vienoda tvarka.

Ir vienuose, ir kituose kapuose pastebėtas paprotys įdėti mirusiajam papildomų įkapių laidojant (k. Nr. 2, 32, 33) arba prieš laidojimą (k. Nr. 7, 32). Jų dedama ir į karstą, pvz., vaikų kapuose (k. Nr. 5, 7) rasta suaugusiojo papuošalų.

Ir degintiniuose, ir nedegintiniuose kapuose atsispindi paprotys gaminti įkapėms specialius miniatiūrinius dirbinius, t. y. tikrų dirbinių simbolius, taip pat dėti į kapą žirgo apangos reikmenis.

Bet svarbiausia — pačios įkapės. Ir degintiniuose, ir nedegintiniuose kapuose aptinkama toks pats darbo įrankių komplektas, tie patys ginklai, vienodi papuošalai: pvz., analogiškos įvijinės apyrankės (k. Nr. 5 ir 26), odiniai diržai, apkalti metalu (k. Nr. 21 ir 22), kryžiniai smeigtukai (k. Nr. 14 ir 26), netaisyklingo pjūvio juostinės apyrankės (k. Nr. 14 ir 33), diržų sagtys (k. Nr. 8 ir 24) ir kt. Ir vienuose, ir kituose kapuose yra ne tik vienuodų papuošalų, bet jie visai taip pat ir ornamentuoti, pvz., pasaginių segių aguoniniai galais lankelis (k. Nr. 1, 2, 7, 22, 26), apyrankės gyvuliniais galais (k. Nr. 9, 13, 27, 29) ir pan.

Tą patį liudija ir radinių statistika. Iš trisdešimt devynių antkaklių, rastų degintiniuose ir nedegintiniuose kapuose, net trisdešimt penkios buvo vytinės kilpiniais galais, iš šimto keturiasdešimt penkių segių — šimtas keturiasdešimt trys pasaginės, iš septyniasdešimt devynių apyrankių — penkiasdešimt šešios gyvuliniais galais, iš trisdešimt trijų žiedų — trisdešimt vienas įvijinis.

Toks papuošalų vienodumas ypač akivaizdžiai byloja, kad tarp pavienių kapų negali būti didesnio chronologinio skirtumo. Juk papuošalai, kaip mados išraiška, dažnai keičia-

si, o jų formų kaita — vienas svarbiausių kriterijų chronologijos klausimams spręsti.

Kuriam laikotarpiui skirtini tyrinėtieji kapai? Iš papuošalų formų (pvz., kryžiniai ir rateliniai smeigtukai, antkaklės be užsegimo ir ramentiniais galais, įvijinės apyrankės) matyti, kad tyrinėtoje kapinyno dalyje pradėta laidoti X amžiuje. Šiam laikui ir reikėtų skirti kapus, kuriuose rasta minėtų įkapių (k. Nr. 5, 13, 14, 20, 26). Vėlyviausių įkapių, priklausančių XI a. (žiedinė segė, kalavijai, žiedai pastorinta priešakine dalimi), aptikta kapuose Nr. 2, 8, 11, 22, 24. Krinta į akis tai, kad absoliuti dauguma dirbinių naudoti ir X, ir XI amžiuje.

Daug ankstesni Gintališkėje atsitiktinai rasti dirbiniai. Pvz., VI a. priklauso dalis apyrankės ruplėtais galais, VII—VIII a. skirtingos lankinės segės, VIII—IX a. datuojamas sidabruotas kabutis. Tai rodo, kad Gintališkėje būta ir daug ankstesnių kapų, negu tyrinėtieji. Taigi mūsų aptartasis kapinynas priklauso prie tų laidojimo paminklų, kurie naudoti kelis šimtus metų.

ETNINĖ PRIKLAUSOMYBĖ

Nagrinėdami laidoseną, pastebėjome, jog svarbiausias jos bruožas — perėjimas nuo griautinio laidojimo būdo prie degintinio. Naujasis paprotys įsigalėjo laipsniškai, tebegyvuojant greta ir seniesiems papročiams, kurių poveikis dar labai akivaizdus.

Tomis savybėmis Gintališkės kapinynas artimas Lietuvos pajūrio, ypač jo šiaurinės dalies, vienalaikiams kapinynams (Dimitrava, Genčai, Girkaliai, Jazdai, Kiauleikiai, Laiviai, Lazdininkai, Rūdaičiai, Palanga, Prysmančiai). Daugelyje jų galima pastebėti degintinių kapų įvairių evoliucijos elementų bei stadijų. Pvz., juose taip pat yra kapų, kur sudeginti mirusiojo kaulai supilti į natūralaus dydžio karstą, o įkapės išdėliotos pagal griautinio laidojimo tradicijas, kur sudeginti kaulai suberti didelėse duobėse, o įkapės išdėliotos netvarkingai ar sudėtos prie kaulų krūvelės. Tiesa, tyrinėtoje Gintališkės kapinyno dalyje neaptikta degintinių kapų, kuriuose mirusiųjų kaulai būtų sužerti į dėžutes — mažus karstelius, žinomus iš kitų pajūrio kapinynų (Anduliai, Jazdai, Laiviai, Ramučiai). Tačiau per vėlesnius tyrinėjimus (1968—1969 m.) Gintališkėje aptikta kapų, rodančių ir šių degintinių kapų pereinamąją pakopą (Valatka V., 1970, p. 90).

Šiauriniame Lietuvos pajūryje taip pat buvo paplitęs paprotys specialiai įkapėms ga-

Kapo numeris	Kirviai	Dalgiai	Pelliai	Ylos	Skiltuvai	Juostų audimo įrankiai	Verpstelės	Įetigallai	Kovos peiliai	Kovos kirviai	Kalavijai ir jų maikeštų apkalčiai	Apgalviai	Kepuraitės	Karolių apvartos	Antkaklės	Segės	Smeigtukai	Apyrankės
1			1		1			2	1						1	4		1
2		1	1	1				2	1	1			1		1	3		2
3	1	1						2	2						3	19		5
4	1	2						1	2						1	11		1
5			1	1		6	1					1		1	3	5		2
6	1							1	1						2	3		5
7	1	1						1	1						2	11		7
8	1	1						2	2				1		2	6		4
9	1	1						2	2		1				5	9		5
10	1	1						2	1		1 k.				1	9		1
11	1	1						1	2		1 apk.				2	5		7
12	1	1							1				1		1	7		4
13															1			1
14			1	1		4	1						1	1	1	1	3	5
15			1			5	1											
16		1						1	1						1	7		2
17								1							1			
18	1	1						2	1						2	15		2
19	1	1	1					1					1		1	2		4
20				1		4	1							1				
21	1	1						1	1				1		1	1		2
22	1	1			1			2	1				1		1	3		1
23	1	1						1	1						1	2		
24									2		apk.				1	3		1
25								2	1						1	2		1
26			1	1		3	1								1	1	1	7
27	1	1						2							1	6	1	2
28	1															2		2
29																3		1
30																2		1
31															1			1
32	1		1							1					1	1		1
33			1												1	2		1
Iš viso	17	17	9	5	2	22	5	29	24	1	4 k. ir 2 apk.	1	6	3	39	145	4	79

RASTI KAPUOSE

Ziedai	Kabučiai	Grandinėlės	Ivijos	Diržai	Sagtys	Skirstikliai	Pentinai	Žaslai	Balno kilpos	Geriamieji ragai	Svarstyklės ir svarėliai	Zalvariniai apkalėliai	Kauliniai apkalėliai	Dežutės	Brankteliai	Gimt. pavieniai karoliukai	Sukų pavida-lo skardelės	Susilyde dirbinių fragmentai	Radinių skaičius kape
2		1	1	1	1	1		1		1		1				3			20
1		2	1	1	2	4	1	1		2		1				1	1		33
1				1	1	2	1	1		2		1				1	1		46
4	1				1	2	1	1			1 svarst. 3 svar.			1		1	1		34
1			1	1	1			1		2					2				28
1				1	1	1		1								1			20
2				1	1	1		1											31
1		2		1	2	2	1	1								2	1		25
				1	1	1	1	1						1					38
1		1		1	1	1	1	1											23
			apvara	1	1	1	1	1											27
					1	1									1				19
2																			2
3															1				22
1		1		1	1	1	1	1											10
			1	1	1	1	1	1		1						2			17
1			2	2	2	1	1	1		1						2			10
1			1	1	1	1	1	1		1						1			37
6	1	1	1	1	1	1		1		2				1					22
1		1		1	1	1	1	1											17
1		1	2	1	2	1	1	1		1			2						13
1		1	2		1	1	1	1		1									23
1		1			7	7	3	1		1		2					1		14
1		1				1			2	1									33
			1	1	1	1	1	1		1		1							9
					1	1	1	1		2									20
												1							17
																			8
																			4
			1	1	1	1	1					1							7
					1			1											4
1			1			1		1				1							4
1																			9)
																			2)
																			+
																			+
																			+
33	2	11	15 ir 1 ap- vara	22	31	32	16	16	2	17	1 svarst. 3 svar.	6	2	4	2	14	4		648

minti simbolinius dirbinius. Antai pavienių simbolių vyro darbo įrankių (kirveliai, dalgeliai) žinoma ir plačiau vakarų Lietuvoje, o moters darbo simbolių žalvarinių įrankių kompleksas randamas tik šiaurinėje pajūrio dalyje²⁹.

Gintališkės kapinyno ir pajūrio laidojimo paminklų įkapės turi bendrų bruožų. Ypač tai pasakytina apie odinius diržus, išpuoštus žalvariu, sidabru, kovos peilius su metalu apkaltais makštimis, apyrankes netaisyklingo

pjūvio lankelių, ratelinius smeigtukus, žalvarinius šukų pavidalo kabučius ir kt.

Visų šių kapinyių, kaip ir Gintališkės, būdingas bruožas — įkapių gausumas. Jų išdėstymo tvarka (darbo įrankiai, ginklai — prie galvos, papuošalai — pagal paskirtį) Gintališkės kapinyną taip pat suartina su pajūrio kapinytais.

Paminėsime dar vieną detalę, būtent akmenų vainiką, sukrautą aplink Gintališkės kapą Nr. 9. Kapai, apjuosti akmenų vainikais,

2 LENTELĖ

PASAGINĖS SEGĖS, RASTOS KAPUOSE

Kapo Nr.	Skaičius	Grupė	Medžiaga	Vieta kape
1	4	3 — aguoniniais galais, 1 — fragmentas	Zalv., gel. ir žalv.	Krūtinės srityje
2	3	Aguoniniais galais	Zalv.	1 — prie deš. alkūnės, 2 — prie krūtinės, dubens kaulų
3	19	18 — aguoniniais, 1 — atvyniotais galais	„	Krūtinės ir dubens kaulų srityje
4	11	10 — aguoniniais, 1 — žvaigždiniiais galais	Zalv. Zalv. ir sidabr.	„
5	4	Aguoniniais galais	Zalv.	Krūtinės srityje
6	3	„	„	„
7	11	9 — aguoniniais, 2 — plėtėjančiais galais	„	„
8	6	5 — aguoniniais, 1 — atvyniotais galais	„	„
9	9	7 — aguoniniais, 1 — keturkampiais, 1 — žvaigždiniiais galais	„ Zalv. ir sidabr.	1 — kair. kaukolės pusėje, kitos — krūtinės srityje
10	9	8 — aguoniniais, 1 — atvyniotais galais	Zalv.	Krūtinės srityje
11	4	Aguoniniais galais	„	„
12	7	„	„	„
14	1	„	„	„
16	7	6 — aguoniniais, 1 — keturkampiais galais	„	„
18	15	13 — aguoniniais, 1 — atvyniotais, 1 — keturkampiais galais	„	„
19	2	Aguoniniais galais	„	„
21	1	„	„	„
22	3	„	„	„
23	2	1 — aguoniniais, 1 — keturkampiais galais	„	Karsto viduryje Krūvelėje kartu su kitomis įkapėmis
24	2	Aguoniniais galais	„	Karsto viduryje
25	2	„	„	V kapo dalyje
26	1	Fragm. aguoniniais galais	„	R karsto dalyje
27	6	5 — aguoniniais, 1 — plėtėjančiais galais	„	„
28	2	Fragmentai	„	Viduryje karsto
29	3	1 — aguoniniais, 1 — žvaigždiniiais galais, 1 — fragmentas	„	R karsto dalyje
30	1	Fragmentas	„	„
32—33	2	Aguoniniais galais	„	Kapo sampile

²⁹ Radimo vietas nurodė N a k a i t ė L. Miniatiūrinės IX—XIII amžių įkapės Lietuvoje. — MAD, A 2(17), 1964, p. 58—62.

nuo pirmųjų mūsų eros amžių iki pat VII a. buvo paplitę Kretingos, Klaipėdos bei Plungės rajonuose (LAP, p. 6—9). Mūsų nagrinėjamoju laikotarpiu čia akmenų vainikai apie kapus jau nekraunami, tačiau savotišką šio papročio atgarsį³⁰ pastebime kape Nr. 9. Tai liudija, kad Gintališkės kapinynas istoriškai susijęs su pajūrio laidojimo paminklais.

Manoma, kad I tūkstantmečio pabaigoje—II pradžioje Lietuvos pajūrio šiaurinėje dalyje, į kurią įsiterpusi ir Gintališkė, gyveno kuršiai (Lietuvos TSR istorija. V., 1957. T. 1, žemėlapis tarp p. 64—65; Volkaitė-Kulikauskienė R., 1970, p. 38). Vadinasi, Gintališkės kapinynas yra šios baltų genties paliktas paminklas.

Gintališkės kapinyno medžiagoje atsispindi ryšiai su kaimyninėmis gentimis, tuo metu gyvenusiomis centrinėje Žemaitijoje, t. y. su žemaičiais. Ypač tai pastebima iš kapo Nr. 24,

kuriame mirusiajam ant karsto padėta žirgo galva. I tūkstantmečio pabaigos—II pradžios daugelio žemaitiškų kapinynų (Bikavėnai, Paragaudis, Upyna, Žašinas) tyrinėjimai parodė, kad toks laidojimo bruožas labai būdingas žemaičiams. Pajūrio šiaurinėje dalyje šiuo laikotarpiu į vyrų kapus buvo dedama tik žirgo aprangos reikmenys, o žirgų laidojimas čia nežinomas.

Kape Nr. 5 rasta žalvarinių klevo sėklos formos pakabučių. Šie papuošalai itin dažni žemaitiškuose to laikotarpio kapinynuose. Jais puoštos kepuraitės (Bikavėnai, Upyna, Žašinas, Žviliai), kalavijų makštys (Žašinas), žirgų apranga (Bikavėnai) ir kt.

Platesnius ryšius su kaimyninėmis gentimis rodo ir antkaklė ramentiniais galais, rasta kape Nr. 14. Tokių papuošalų I tūkstantmečio pabaigoje—II pradžioje labai dažnai aptinkama šiaurės bei vidurio Lietuvos kapinynuose.

МОГИЛЬНИК В ГИНТАЛИШКЕ

Л. М. ВАЙТКУНСКЕНЕ

РЕЗЮМЕ

Могильник находится у дер. Гинталишке, Плуңгеского района. Он расположен на берегу р. Салантаса примерно в 500 м южнее городища (рис. 1). В 1928 г. могильник был отмечен в археологической карте Литвы. Он длительное время подвергался разрушительным воздействиям (хозяйственные работы; кладонскательство; стихийные бедствия, напр., половодья реки).

Археологические раскопки разведочного характера были начаты в 1940 г. сотрудниками Каунасского музея культуры. На площади 150 м² было обнаружено 33 погребения: 21 — с трупоположением (№ 1—21; рис. 3—6) и 12 — с трупосожжением (погребения № 22—33; рис. 6, 8, 9). Исследования могильника продолжались в 1968, 1969 и 1971 гг., когда экспедицией Тельшяйского краеведческого музея было обнаружено 55 погребений и несколько десятков обрядовых ям. Поскольку результаты последних раскопок опубликованы в статье, речь идет лишь о данных раскопок 1940 г.

Умершие захоронены в грунтовых ямах, расположенных почти регулярными рядами (рис. 2). Могильные ямы с трупоположением

длиной 180—300 см и шириной 70—160 см прослеживались на глубине 45—90 см. Большинство захоронений находилось на глубине 100—160 см, и лишь некоторые костяки обнаружены на глубине 30—40 см. Одно погребение (№ 9) обрамлено каменным венцом прямоугольной формы размерами 260×100 см (рис. 7). Умершие были положены в дубовые гробы-однодревки размерами около 250××55 см для взрослых (погребение № 2) и около 130×35 см для детей (погребение № 19). На внутренней стороне некоторых гробов видны следы обжига (погребения № 1, 2). Ориентация мужских захоронений западная или северо-западная, женских — западная. Костяки сохранились плохо: некоторые из них размыты речными водами, другие истлели и сохранились лишь отдельные фрагменты костей, зубы. Поза умерших, как установлено, была одна: они были положены на спину во весь рост с несогнутыми ногами и руками, выпрямленными вдоль туловища.

Во всех захоронениях обнаружен многочисленный инвентарь. Предметы сложены в характерном для погребений Западной Литвы порядке: у головы — орудия труда, оружие, предметы конского снаряжения. Реже они положены у ног или в области груди.

³⁰ Panašus atvejis žinomas šio laikotarpio Imbarės kapinyne (k. Nr. 1).

Украшения, предметы снаряжения воина были найдены там, где они обычно носились.

Погребения с трупосожжением обнаружены на глубине 120—50 см, иногда — 25 см (погребение № 25) в продолговатых ямах длиной 210—300 см и шириной 70—200 см. Во всех погребениях, за исключением № 23 и 25, встречаются следы дубовых гробов-однодревков длиной около 200—210 см и шириной 40—50 см. В большинстве случаев захоронения были ориентированы на запад—восток, реже — на северо-запад—юго-восток. Собранные на погребальном костре останки умерших (кальцинированные кости) рассыпаны в разных местах гроба (погребения № 26 и 27), помещены одной кучкой (погребения № 22, 24, 32 и 33), разделены на два «гнезда» на середине гроба (погребение № 30) или размещены по обеим сторонам гроба (погребения № 28, 29 и 31).

В двух захоронениях с трупосожжением гробов не было. Если в погребении № 25 могильная яма продолговатой формы, как и во всех могилах с гробами, то в погребении № 23 она круглая, диаметром 200 см. Кальцинированные кости вместе с угольками разбросаны по всей яме.

Одно из погребений с трупосожжением оказалось парным: в общей могиле стояли рядом два гроба — с останками мужчины (погребение № 32) и женщины (погребение № 33). Сожженные кости находились внутри гробов.

Следует отметить одно мужское погребение с трупосожжением (№ 24), в могильной яме которого над гробом обнаружен череп коня.

Могильный инвентарь в захоронениях с трупосожжением аналогичен инвентарю, найденному в погребениях с трупоположением. В размещении вещей ярко прослеживается влияние обряда погребений с трупоположением. Орудия труда, оружие часто встречаются у изголовья, украшения — на середине гроба, в «области груди». В большинстве случаев часть изделий хранит следы обрядового костра. Обнаружены и погребения, в которых весь могильный инвентарь или побывал в костре (№ 29), или вовсе не тронут огнем (№ 23).

В могильной яме погребения № 2 находились фрагменты костей животных и птиц.

Всего в могильнике найдено 648 вещей (табл. 1).

Почти в каждом мужском погребении имелись проушные широколезвийные топоры и косы (рис. 10). Железные ножи (рис. 12) встречаются и в мужских, и в женских погребениях.

В четырех женских и одном мужском погребении обнаружены железные шилья. В мужских погребениях найдены два кресала. В женских погребениях, за исключением № 13, встречается набор символических орудий женского труда из бронзы: дощечки (рис. 11: 5) и трепалочки (рис. 11: 1—3) для изготовления поясов, миниатюрные веретена (рис. 11: 6), иглы (рис. 11: 4), реже — шилья.

В погребениях найдено 29 наконечников копий; три из них — черешковые (рис. 13: 5, 6, 9), остальные — втульчатые (рис. 13: 1—4, 7, 8). Особенно характерны для мужских погребений боевые ножи в ножнах, богато окованных бронзой (рис. 14: 7, 10). В некоторых могилах они находились в 2 экз. (№ 3, 4, 8, 9, 11, 24). В четырех погребениях обнаружены мечи с рукоятками, иногда посеребренными (№ 28), а в одном — лишь бронзовый наконечник ножен меча (рис. 14: 8, 9). Боевой топор найден один. На его корпусе остались следы орнамента (рис. 15).

В мужских и женских погребениях много украшений. Известны случаи находок в одном захоронении трех—пяти шейных гривен (№ 3, 5, 9), семи браслетов (№ 7, 11) и до 19 фибул (№ 3).

В погребении молодой девушки (№ 5) обнаружен головной венок, изготовленный из параллельных рядов бронзовых спиралей и стеклянных бус. В других погребениях иногда встречаются лишь остатки шапочек, края которых украшены бронзовыми спиральками (рис. 29). Шейные гривны почти всегда витые, спиралевидные с петлями на концах, но встречаются и гривны с костылевидными концами, гривны с утончающимися концами без застежек (рис. 17, 18). В женских погребениях встречаются ожерелья, бусины которых изготовлены из бронзы, стекла (рис. 16: 2). Известны и единичные янтарные бусины в мужских погребениях. Особенно много подковообразных фибул — всего их найдено 145 экз. (табл. 2). В основном это фибулы с маковидными концами (рис. 20, 22), но встречаются и со спиралевидными (рис. 19: 1, 2), утолщенными и расширенными (рис. 21), с угловатыми концами (рис. 19: 3—6). Две фибулы со звездчатыми концами были украшены серебром. Из других типов фибул найдены одна круглая (рис. 19: 7) и одна арбалетовидная с перекладками на ножке. Булавки имелись в двух женских погребениях (№ 14, 26) — крестообразные (рис. 23: 1) и с колесовидной головкой (рис. 23: 2, 3). Последние применялись для прикрепления головного убора. Головки булавок часто покрыты листовым серебром, а иногда еще и инкру-

стированы глазками синего стекла. В мужских и женских захоронениях обнаружены браслеты, которые по форме разделяются на ленточные (рис. 24: 1—7; рис. 25: 1), спиралевидные (рис. 24: 9) и браслеты со звериными головками на концах (рис. 25: 2—9). Перстни почти всегда спиралевидные (рис. 23: 4—6), однако найдены и четыре перстня с утолщенной передней частью (рис. 23: 8, 9). В мужских погребениях часто встречаются нарядные пояса, украшенные бронзовыми, оловянными, нередко посеребренными оковками, с бронзовыми пряжками (рис. 14: 1—6). Известны случаи находок в одном погребении двух поясов (№ 4, 9). Среди обнаруженных предметов снаряжения воина и его

боевого коня — бронзовые и одна железная посеребренная шпора (рис. 14: 12—14), железные удила и стремяна (рис. 26). Среди других находок следует отметить бронзовые складные весы (рис. 28) и три гири, роги для питья (рис. 27), а также янтарный амулет-подвеску неопределенной формы.

В детских погребениях инвентарь так же обилен, как и во взрослых. Разница лишь в том, что орудия труда и предметы конского снаряжения не настоящие, а миниатюрные — символы топоров, кос, удила (рис. 11: 7, 8).

Исследованные захоронения относятся к X—XI вв. По погребальному обряду и инвентарю могильник Гинталишке характерен для жителей северо-западной части Литвы.